

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Zkušenosti dobrovolníků s prací s dětmi v dětských zájmových oddílech
Volunteers' experiences of working with children in extracurricular youth
groups

Andrea Drbohlavová

Vedoucí práce: doc. PhDr. PaedDr. Anna Kucharská, Ph.D.

Studijní program: Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku

2025

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Zkušenosti dobrovolníků s prací s dětmi v dětských zájmových oddílech potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužila nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 8. července 2025

Ráda bych tímto velmi poděkovala vedoucí své bakalářské práce, doc. PhDr. PaedDr. Anně Kucharské, Ph.D., za odborné rady, pomoc a vstřícný přístup při jejím zpracování. Dále děkuji všem účastníkům, kteří se podíleli na realizaci výzkumu. V neposlední řadě patří mé upřímné poděkování rodině a přátelům za jejich podporu během celého procesu psaní této bakalářské práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá zkušenostmi dobrovolníků s prací s dětmi v dětských zájmových oddílech. Cílem této práce je zachytit vnímání dobrovolnické zkušenosti v oddíle a porozumět komplexitě zastávané role dobrovolníka ve vztahu k dětem. Teoretická část se věnuje obecnému vymezení dobrovolnictví a jeho druhům. Dále jsou vymezeny oblasti dobrovolnictví s důrazem na děti a mládež a komunitní dobrovolnictví. Následují poznatky o motivaci a motivech komunitního dobrovolnictví. Dále o vývojovém období adolescence a jeho specifikách, které hrají důležitou roli při práci dobrovolníků s členy oddílu. Popisovány jsou také skupinové vztahy v kontextu dětských zájmových oddílů, výchovné styly zaujímané k dětem a zvládání práce dobrovolníků s dětmi. V empirické části je popsán provedený kvalitativní výzkum. Bylo realizováno šest polostrukturovaných rozhovorů se zkušenými dobrovolníky ze třech dětských zájmových oddílů sdružujících adolescenty jako členy. Data rozhovorů byla zpracovávána metodou reflektivní tematické analýzy. Výsledky odhalily komplexní zjištění v podobě pěti hlavních tematických celků. Dobrovolníci vnímají svou činnost jako smysluplnou, motivuje je osobní rozvoj, přátelské vztahy a silný závazek k oddílu. Zároveň ale čelí časovému vytížení a potížím s balancováním osobního života. V rámci práce s jednotlivci se setkávají s problémy vyčnávání a psychickými obtížemi adolescentů. Ve skupinách řeší problémy s věkovou hierarchií, konflikty a šikanou. Vedoucí uplatňují převážně přátelský přístup k dětem, s doplněním o prvky autoritativního stylu. Nalezení rovnováhy mezi těmito styly není vždy snadné. Podporu nejvíce pocítují uvnitř oddílu, postrádají však strukturovanou podporu ze strany organizací. Doporučení zahrnují zavedení specializovaných školení a vytvoření role důvěrníka pro podporu psychické pohody dětí.

KLÍČOVÁ SLOVA

dobrovolnictví, dětské zájmové oddíly, skupinové vztahy, problémy dětí, podpora dobrovolníka

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the experience of volunteers working with children in extracurricular youth groups. The aim of this thesis is to capture the perception of the volunteer experience in the troop and to understand the complexity of the volunteer role in relation to children. The theoretical part focuses on the general definition of volunteering and its types. The areas of volunteering are also defined with an emphasis on children and youth and community volunteering. This is followed by insights into the motivations and drivers of community volunteering. Next, the developmental period of adolescence and its specificities play an important role in volunteers' work with troop members. Also described are group relationships in the context of extracurricular youth groups, the educational styles adopted towards children and volunteers' coping with working with children. The empirical section presents qualitative research. Six semi-structured interviews were conducted with experienced volunteers from three children's clubs bringing together adolescents as members. The interview data were processed using a reflective thematic analysis method. The results revealed complex findings in the form of five main thematic units. Volunteers perceive their activities as meaningful, motivated by personal development, friendly relationships and a strong commitment to the club. At the same time, they face time pressures and difficulties balancing their personal lives. In their work with individuals, they encounter problems of exclusion and psychological difficulties of adolescents. In groups they deal with problems of age hierarchy, conflicts and bullying. Leaders adopt a predominantly child-friendly approach, with elements of an authoritative style. Finding a balance between these styles is not always easy. Support is felt most strongly within the troop, but they lack structured support from organisations. Recommendations include the introduction of specialist training and the creation of a confidant role to support children's psychological wellbeing.

KEYWORDS

volunteering, children's clubs, group relations, children's problems, volunteer support

Obsah

Úvod	9
1 Teoretická část	10
1.1 Pojem dobrovolnictví	10
1.2 Druhy dobrovolnictví	11
1.3 Oblasti dobrovolnictví	12
1.3.1 Dobrovolnictví s dětmi a mládeží	12
1.3.2 Komunitní dobrovolnictví	13
1.4 Motivace pro dobrovolnictví	14
1.4.1 Motivace vykonávání komunitního dobrovolnictví	14
1.4.2 Čtyři motivy komunitního zapojení	15
1.5 Vývojová etapa adolescence ve vztahu k dobrovolnické práci s mládeží	15
1.5.1 Členové oddílu v období rané adolescence	15
1.5.2 Kognitivní vývoj adolescentů	16
1.5.3 Psychický vývoj adolescentů	17
1.5.4 Vývojové úkoly v adolescenci	18
1.5.5 Chování v adolescenci	19
1.6 Skupinové vztahy v kontextu dětských zájmových oddílů	20
1.6.1 Skupinová struktura	20
1.6.2 Skupinová kohezivita	21
1.7 Výchovné styly v dobrovolnické práci s dětmi	22
1.8 Zvládání práce s dětmi u dobrovolníků v dětských zájmových skupinách	23
2 Empirická část	24
2.1 Výzkumný design	24
2.2 Výzkumný problém, cíl a otázky	24
2.3 Výzkumný soubor	25

2.4	Metody sběru dat	26
2.5	Metody zpracování dat	26
3	Výsledky výzkumu	28
3.1	Role dobrovolníka jako vedoucího ve skupině adolescentů.....	28
3.1.1	Časové hledisko dobrovolnické činnosti	28
3.1.2	Důvody pro vykonávání dobrovolnictví.....	29
3.1.3	Pozitiva, překážky a pochybnosti ve vykonávání dobrovolnictví	31
3.2	Adolescent, jako individuální člen skupiny z perspektivy dobrovolníků.....	35
3.2.1	Přijímání nových členů do skupiny	35
3.2.2	Individuální problémy adolescentů očima dobrovolníků	36
3.2.3	Řešení problémů adolescentů dobrovolníky.....	37
3.3	Kolektivní vztahy ve skupině očima dobrovolníků.....	40
3.3.1	Vztahy mezi adolescenty – propojenost	40
3.3.2	Problémy mezi adolescenty ve skupině.....	42
3.4	Vztahy mezi adolescenty a vedoucími	45
3.4.1	Dobrovolníci jako autority ve vztahu k adolescentům	45
3.4.2	Dobrovolníci jako kamarádi ve vztahu k adolescentům.....	48
3.4.3	Důvěra adolescentů k dobrovolníkům.....	49
3.5	Podpora dobrovolníka ze strany organizace	52
3.5.1	Formy podpory pro dobrovolníky	52
3.5.2	Nedostatky a limity podpory pro zefektivnění práce dobrovolníků	54
4	Sekundární analýza.....	56
5	Diskuse	59
5.1	Odpovědi na výzkumné otázky	59
5.1.1	Jak dobrovolníci vnímají svou roli v dětském zájmovém oddíle?	59
5.1.2	Jak dobrovolníci vnímají děti a jejich fungování v dětském zájmovém oddíle?.....	62

5.2	Nová zjištění a praktická doporučení	64
	Závěr.....	67
	Seznam použitých informačních zdrojů	69
	Vyjádření k využití nástrojů umělé inteligence	72
	Seznam příloh	73

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá zkušenostmi dobrovolníků s prací s dětmi, konkrétně adolescenty, v dětských zájmových oddílech. Dobrovolnictví představuje významný společenský fenomén, který přináší přínos nejen cílovým skupinám, ale také samotným dobrovolníkům. V dětských zájmových oddílech, kde se dobrovolníci podílejí na výchovně vzdělávacích a volnočasových aktivitách, hraje jejich role zásadní význam.

Cílem práce je proniknout do světa dobrovolnictví vykonávaném v rámci zájmových skupin dětí, kde probíhá neformální výchova, vzdělávání a celostní rozvoj jak na individuální, tak i sociální úrovni. Chtěla bych zachytit komplexní obraz toho, jak dobrovolníci vnímají svoji roli vedoucího ve skupině a jak nahlíží na děti a jejich fungování v oddíle.

Výběr této problematiky a jejího zkoumání pramení ze zájmu dostat do popředí povědomí o interním fungování dětských dobrovolnických zájmových skupin, a to hlavně z toho důvodu, že na poli výzkumu chybí celistvé uchopení zkušenosti dobrovolníků. Na domácí půdě se lze například setkat s pracemi věnujícími se konkrétně motivaci dobrovolníků v organizacích zaměřených na volnočasové aktivity s dětmi (Kouřilová, 2021) nebo motivaci dobrovolníků v rámci jednoho specifického oddílu spadajícího pod organizaci skaut (Tkáčová 2019). Jiný zahraniční výzkum se věnoval negativním dopadům dobrovolnictví v rámci kvalitativní studie zaměřené na britskou skautskou skupinu (Omoto & Snyder, 2002).

Struktura práce tvoří dvě hlavní části. Teoretická část se věnuje obecně pojmu dobrovolnictví, jeho druhům a oblastem, s důrazem na oblast dětí a mládeže a komunitního dobrovolnictví. Dále je teoreticky definována motivace pro vykonávání dobrovolnictví. Následuje vymezení vývojového období adolescence, s jíž členy dobrovolníci pracují. Popisovány jsou také skupinové vztahy v kontextu dětských zájmových oddílů, výchovné styly dobrovolníků zaujímané k dětem a zvládání práce dobrovolníků s dětmi.

V empirické části je popsán provedený kvalitativní výzkum, v rámci kterého byly realizovány polostrukturované rozhovory s dobrovolníky ze třech dětských zájmových oddílů. Je představena metodologie, výsledky výzkumu a sekundární analýza. V rámci diskuze odpovídám na výzkumné otázky a srovnávám vyvstalé výsledky s odbornou literaturou. Na závěr popisují nová zjištění, na která navazují doporučení pro praxi.

1 Teoretická část

1.1 Pojem dobrovolnictví

Pojem dobrovolnictví nenesou jednu ucelenou definici, která by jej doslovně charakterizovala, jelikož společenskovědní pole nahlíží na dobrovolnictví různými úhly pohledu a autoři nabízejí více vzájemně si podobných, i odlišných a doplňujících se charakteristik. Velmi složitý aspekt dobrovolnictví je rozpoznání úrovně, kdy dobrovolnictví začíná a kdy končí (Hladká, 2008). Srovnání definic dobrovolnictví na globální úrovni vyústilo ke stanovení čtyř hlavních sdružujících prvků (Dekker & Halman, 2003), je nepovinné, vykonávané ve prospěch druhých (společnosti jako celku nebo v rámci určité organizace), neplacené a v poslední řadě vykonávané v organizovaném kontextu.

Pro ukázkou definic dobrovolnictví uvádím dvě následující:

Podle Mezinárodní organizace práce OSN (ILO) definice dobrovolnictví zní: „*Neplacená, nepovinná práce, což je čas, který jednotlivci bez nároku na plat věnují aktivitám vykonávaným pro lidi mimo jejich vlastní domácnost, a to buď prostřednictvím organizace anebo přímo*“ (Frič & Vávra, 2012, s. 27).

Tošner a Sozanská (2002, s. 18), zakladatelé Národního dobrovolnického centra Hestia, definují dobrovolnictví následovně: „*Dobrovolnictví není obět, ale přirozený projev občanské zralosti. Přináší konkrétní pomoc tomu, kdo ji potřebuje, ale zároveň poskytuje dobrovolníkovi pocit smysluplnosti, je zdrojem nových zkušeností a dovedností a obohacím v mezilidských vztazích.*”

V souvislosti s rozvojem neziskových organizací a nutností jejich právních ošetření vznikl v České republice Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě. Zákon definuje dobrovolnickou službu jako činnost, která nezahrnuje uspokojování osobních zájmů, není vykonávána v rámci podnikatelské nebo jiné výdělečné činnosti anebo v pracovněprávním vztahu, služebním poměru nebo členském poměru. Vymezuje dobrovolnickou činnost, při níž dobrovolník poskytuje pomoc nezaměstnaným, osobám sociálně slabým, zdravotně postiženým, seniorům... Také pomoc při přírodních, ekologických nebo humanitárních katastrofách, při ochraně a zlepšování životního prostředí... a pomoc při uskutečňování rozvojových programů a v rámci operací, projektů a programů mezinárodních organizací a institucí, včetně mezinárodních nevládních organizací.

Dobrovolnictví lze také dělit na formální a neformální. Formální dobrovolnictví je poskytováno v rámci nestátních neziskových organizací, dobrovolných center či u poskytovatelů sociálních služeb. Méně viditelné, pod menším zájmem výzkumného zkoumání, ale zcela neopomenutelné, je dobrovolnictví neformální, které lze datovat od počátku naší existence. Jedná se o vykonávání činnosti, která vede ve prospěch druhých kolem nás. Prvky neformálního dobrovolnictví lze přirovnat k sousedské výpomoci (Trutnovská, 2016).

1.2 Druhy dobrovolnictví

Na dobrovolnictví lze nahlížet třemi hlavními perspektivami, které nám definují jeho konkrétní druhy. Podle Němcové (2012, in Pilát; 2015) se jedná o hledisko délky činnosti vykonávaného dobrovolnictví, hledisko zaměření činnosti a hledisko role dobrovolníka v organizaci.

Podle délky činnosti stanovuje autorka tři druhy, krátkodobé (dny až týdny), dlouhodobé (půl roku až rok) a příležitostné dobrovolnictví. Jinou definici z hlediska délky trvání stanovuje Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě. Dobrovolnictví krátkodobé vymezuje dobou dobrovolnického působení do tří měsíců. Delší doba působení spadá pod dobrovolnictví dlouhodobé.

Druhé hledisko, zaměření činnosti, zahrnuje následujících pět druhů dobrovolnictví (Pilát, 2015). Prvním druhem je občanská výpomoc. Jedná se o vzájemnou pomoc v rámci komunity, rodiny a příbuzných osob. Vykonávaná pomocná činnost probíhá především na bázi všedních problémů, např. pomoc v nouzi, hlídání dětí či doprovod k lékaři (Frič, Vávra, 2012). Druhým druhem je sousedská výpomoc, kterou lze přirovnat k občanské výpomoci s obdobnými cíli pomoci, ale s rozdílem zaměření vykonávané činnosti na sousedy. Mezi sousedskou výpomocí podle Tošnera a Sozanské (2006) a třetím druhem, dobrovolnictvím vzájemně prospěšným, neexistuje tlustá hranice mezi jejich odlišením. Oba typy charakterizuje spontánnost a neočekávaná odměna vyplývající ze systému vzájemné protislužby. Pilát (2015) konkrétněji definuje dobrovolnictví vzájemně prospěšné jako činnost vykonávanou v organizaci, která přispěje jak členům a organizaci jako celku, tak samotnému dobrovolníkovi. Autor uvádí příklady Sokola či Dobrovolných hasičů, ale jedná se i organizace, které vznikly za záměrem pomoci svým členům (lidé se znevýhodněním, senioři atd.). Veřejně prospěšné dobrovolnictví je posledním vymezeným druhem. Typicky se objevuje v neziskových organizacích a dobrovolnických centrech. S dobrovolníky je navázána jednorázová, krátkodobá či dlouhodobá spolupráce a je od nich očekávána spolehlivost. Dobrovolník je svobodně ochoten vynaložit svůj čas, energii a úsilí ve prospěch druhých na základě svého přesvědčení (Pilát, 2015). Tošner

a Sozanská (2002, s. 25) přesněji a výstižně definují veřejně prospěšné dobrovolnictví jako: „*Dobrovolnictví je často profesionálně organizováno, aniž by ztratilo svoji spontaneitu. Je pravidelným a spolehlivým zdrojem pomoci pro organizaci, která s dobrovolníky spolupracuje, a zároveň zdrojem nových zkušeností, zážitků i příležitostí pro osobní růst dobrovolníků.*“

Poslední hledisko se zaměřuje na roli, kterou zastává dobrovolník v organizaci. Pilát (2015) definuje tři druhy rolí dobrovolníků. Zaprvé, dobrovolník tvoří hlavní a nepostradatelnou část organizace, realizovaná činnost by bez něho nebyla možná. Jedná se například o různé humanitární akce či ekologické kampaně. Zadruhé, dobrovolník úzce spolupracuje s profesionálními zaměstnanci organizace a vykonávají činnost pospolu. Participace dobrovolníka ale nezávisí na samotném provozu organizace. Tento typ role dobrovolníka lze spatřit v pomocné činnosti v sociálních a zdravotních zařízeních. Díky dobrovolníkům se tak daří snižovat finanční náklady organizace. Zatřetí, role dobrovolníka přispívá ke kvalitě a nadstavbě poskytované služby, ale samotný chod organizace by se bez dobrovolníkovy aktivity obešel. Lze uvést příklad volnočasových aktivit v zařízeních různého typu.

1.3 Oblasti dobrovolnictví

Dobrovolnictví figuruje ve velmi širokém spektru oblastí. Lze ho spatřit u dětí a mládeže, ve zdravotnictví, sociálních službách, kultuře, sportu, ekologii, mezinárodní a humanitární sféře, při mimořádných událostech a v neposlední řadě v církevních a náboženských společnostech (Pilát, 2015).

1.3.1 Dobrovolnictví s dětmi a mládeží

Dále dle Piláta (2015) konkrétně rozvedu jednu z uvedených oblastí, a to dobrovolnictví s dětmi a mládeží, která je ústředním tématem této práce.

Dobrovolnictví s dětmi a mládeží je velmi rozsáhlá problematika a může zasahovat do mnohých dalších již zmíněných oblastí dobrovolnictví, jako jsou sociální služby, sport, kultura atd. V Česku je definován rozdíl v terminologii slov dítě a mládež. Věková hranice dítěte je 18 let, mládež se definuje do 26 let věku. Podle metodiky MŠMT se organizace specializující na dobrovolnictví s dětmi a mládeží musí skládat z více než 75 % jedinců, kteří nedosáhli věku 26 let a více. Dobrovolníci jsou základním pilířem organizací a stojí na nich celá jejich činnost. Počet dobrovolníků v Česku, věnujících se tomuto typu dobrovolnictví pravidelně a dlouhodobě, sahá na 30 tisíc. Těch, co činnost vykonávají krátkodobě, je až 60 tisíc. Vícedimenzionální priorita vykonávané činnosti s dětmi a mládeží v organizacích směřuje

mimo jiné k výchovné aktivitě jejich členů, realizaci určitých programů a projektů a k poskytnutí bezpečného a podporujícího prostředí.

1.3.2 Komunitní dobrovolnictví

Další z terminologie typů dobrovolnictví, který koresponduje se zaměřením této práce, je komunitní dobrovolnictví. Stěžejní bod v tomto typu dobrovolnictví, jak už z názvu vypovídá, je komunita. Vedle tzv. lokální či sídelní komunity, která je charakterizována skupinou lidí sdílející společné území, historii, hodnoty atd. (Frič & Vávra, 2012), nás bude zajímat zájmová komunita, vykonávající určitou společnou aktivitu. „*Zájmová komunita je skupina lidí, kteří jsou sociálně nezávislí, participují na společných diskusích a rozhodování a sdílejí určité praktiky*” (Bellah et al., 1985, s. 333). Tento typ komunity je organizovaný, spadající pod určitý spolek, občanské sdružení či klub (Frič & Vávra, 2012). Výzkumníci debatují o attributech, které by mohly být připsány obecnému termínu komunity. Delanty (2000) přichází s několika atributy, kterými jsou: *solidarita* (pocit sounáležitosti a soudržnosti), *důvěra* (otevřenost a propojenost vztahů), *autonomie* (vnímání členů jako individualit ostatními členy) a *participace* (angažovanost členů v rámci i mimo komunitu). Na základě popsaných atributů lze shrnout, že komunita se projevuje jako společenství osob, které spadají do společného sociálního zázemí, které jim nabízí přijímat, dávat a vzájemně sdílet praktickou a psychickou podporu. Dobrovolnictví a komunita jsou velmi propojené – dobrovolnictví je jedním z charakteristických znaků komunity, komunita zároveň tvoří přirozené prostředí pro dobrovolnické aktivity (Frič & Vávra, 2012).

Lze rozdělit tři podoby českého komunitního dobrovolnictví, a to na *neformální*, *formální* a *virtuální*. *Neformální* podoba komunitního dobrovolnictví spočívá ve vzájemné pomoci členů komunity v rámci každodenního života (např. spontánní sousedská či občanská výpomoc). *Formální* podoba komunitního dobrovolnictví, která je pro záměry této práce důležitá, je uskutečňována v rámci určité komunitní organizace za účelem prospěchu jak členů komunity, tak komunity samotné. Většinou se jedná o neziskové organizace (občanská sdružení, nadace, družstva), které vynikají silnou kolektivní soudržností, autonomií, neprofesionálním přístupem a výraznou závislostí na dobrovolnické činnosti svých členů. Jedná se například o poskytování různých služeb, zájmových aktivit, podpory víry a náboženství atd. Poslední v řadě, *virtuální* podoba komunitního dobrovolnictví, je realizována ve virtuálním, internetovém světě (Frič & Vávra, 2012).

1.4 Motivace pro dobrovolnictví

Definice termínu motivace je podle Nakonečného (2014, s. 15) popisována jako *„intrapysichicky probíhající proces vycházející z nějaké potřeby a vyústující ve výsledný žádoucí vnitřní stav, proces, který je iniciován endogenně nebo exogenně. V obou případech předpokládá interakci vnitřních a vnějších činitelů.“*

Existuje mnoho perspektiv, kterými lze pohlížet na zmiňovaný proces motivace. Pro účely této práce se zaměřuji na dva koncepty motivace zaměřující se cíleně na komunitní dobrovolnictví a začlenění.

1.4.1 Motivace vykonávání komunitního dobrovolnictví

První teorie, relevantní pro záměr výzkumu, je definována Hustinxem a Lammertynem (2004). Rozdělují dva typy dobrovolnictví, které přirovnávají k postupnému vývoji západní společnosti, konkrétně k její modernizaci. Zaprvé, „kolektivní typ dobrovolnictví“ se zaměřuje na skupinu jako celek, silnou sounáležitost s organizací, její cíle a hodnoty. Odpovídá tak dle autorů období industriálního vývoje. Zadruhé, „reflexivní typ dobrovolnictví“ klade naopak důraz na individualitu jedince, jeho svobodu a nezávislost, a celkově se vyznačuje slabou mírou napojenosti na organizaci. Tento typ odpovídá post-industriálnímu vývoji společnosti. Komunitní dobrovolnictví je dle autorů ve velmi podobné přechodové fázi jako již zmíněná měnící se společnost.

Stejnomenční autoři v jiném článku (2003) popisují motivaci dobrovolníků vykonávat kolektivní dobrovolnictví, jehož hlavní zaměření je směřované primárně *„na komunitu, v níž hrají důležitou roli povinnost a pocity zodpovědnosti vůči lokální komunitě, případně vůči abstraktnější kolektivitě“* (s. 173). Autoři také kladou zřetel na to, že tento typ motivace je ukotven v určité tradici týkající se náboženství a je spojen s altruismem a dobročinností, které pramení z určité ideologie dané organizace či sdružení. Důležitý je také faktor, že dobrovolnictví není založeno pouze na principu „odevzdání se“ organizaci v její prospěch bez postranních přínosů dobrovolníka. To znamená, že ve struktuře motivace je kladen důraz na instrumentální neboli egoistické prvky, které odráží motivační zájem dobrovolníků dosahovat vyššího sociálního statusu v rámci dané organizace. Již zmíněné odpovídá reflexivnímu typu dobrovolnictví, kdy dobrovolník prožívá nejistotu ze své pracovní kariéry kvůli náročnosti přizpůsobit se postmoderní proměnlivé společnosti, a tak se seberealizuje v rámci své dobrovolnické praxe. To však neznamená, že se zaměřuje jen na uspokojení svých vlastních

potřeb, ale propojuje sounáležitost s organizací s individualistickým altruismem (Hustinx & Lammertyn, 2004).

1.4.2 Čtyři motivy komunitního zapojení

Druhá, s touto prací korespondující teorie, byla formulována Batsonem a kol. (Batson, Ahmad & Tsang, 2002). Autoři dělí čtyři motivační typy komunitního zapojení. Pro jejich rozlišení je nezbytné identifikovat specifické konečné cíle každého z nich.

Egoismus si klade za cíl dosáhnout vlastního prospěchu a blahobytu, u dobrovolníků se jedná o zaměření se na osobní benefity plynoucí z dobrovolnické činnosti. *Altruismus* se naopak vyznačuje zaměřením na prospěch a blahobyt druhých osob, je spojen převážně s pocity soucitu a empatie k druhým. *Kolektivismus* cílí na blahobyt skupiny jako celku. V poslední řadě *principismus* se snaží cílit na morální hodnoty a principy, které mohou u dobrovolníků vyvolat pocit závazku a vyššího principu se na dobrovolnictví podílet.

Každý ze čtyř motivů si nese své silné a slabé stránky. Aby docházelo ke zvýšení podpory komunitní angažovanosti, je strategické propojovat různé typy motivace tak, aby silné stránky jedné vyvažovaly slabiny druhé. Mezi nejefektivnější přístupy patří ty, které kombinují altruistické nebo kolektivistické motivy s principy.

1.5 Vývojová etapa adolescence ve vztahu k dobrovolnické práci s mládeží

Období adolescence je charakterizováno jako několikaletá etapa života jedince, spadající mezi období mladšího školního věku a období dospělosti. Periodizace tohoto období podle autorů liší. Thorová (2015) uvádí celostně *adolescentní* věkové rozpětí od 12/13–19 let života jedince. Langmeier a Krejčířová (2006) definují dvě období: *pubescence – fáze prepuberty* (11-13 let) a *fáze vlastní puberty* (14-15 let) a *adolescence* (15-22 let). V neposlední řadě periodizuje adolescenci Vágnerová (2012) a zahrnuje dvě fáze, *ranou a pozdní*.

1.5.1 Členové oddílů v období rané adolescence

S ohledem na zaměření práce na mládež, konkrétně na členy dětských zájmových oddílů, vycházím z členění adolescence podle Vágnerové (2012), přičemž se dále soustředím zejména na ranou adolescenci. Právě do tohoto vývojového období spadají děti, se kterými dobrovolníci v oddílech nejčastěji pracují. Pro hlubší porozumění jejich potřebám a chování je nezbytné blíže se věnovat specifikům této etapy vývoje.

Raná adolescence, také *pubescence*, nastává přibližně v jedenácti letech a trvá přibližně do patnácti let života jedince. Jako každé vývojové období je raná adolescence charakterizována

určitou individuální vývojovou variabilitou jedinců. Ta se bez pochyb odvíjí od určitých normativních změn typických pro toto období (nástup na střední školu) a od kulturního prostředí, do kterého je jedinec zasazen (Nielsen Sobotková, 2014). Jedna z nejzásadnějších charakteristik rané adolescence je puberta neboli nesoulad tělesných, psychických a sociálních změn odehrávajících se v tomto období (Langmeier & Krejčířová, 2006). Tělesné dospívání přináší změny, které v rané adolescenci hrají velmi významnou roli a nesou s sebou psychosociální dopady, jako změny v sebepojetí a sebehodnocení a v chování vůči svému okolí. Puberta s sebou přináší i hormonální nestálost, která z hlediska emočního rozpoložení zapříčiňuje citovou labilitu. S celkovým vývojem přichází i změny kognitivní, dochází k proměně způsobu myšlení. Do popředí se dostává schopnost abstraktního myšlení, roste vědomí kompetence a pocit autonomie (Nielsen Sobotková, 2014).

1.5.2 Kognitivní vývoj adolescentů

Dnes už je známo, že vývoj inteligence probíhá po celou šíři dospívání a přetrvává až do dospělosti. Lze však říci, že rozvoj intelektových schopností je v období adolescence prudký a alespoň z malé části se přibližuje k dosažení maximálního výkonu efektivity v myšlení, učení, paměti, řešení problémů a dalších kognitivních funkcí. Velkou změnu lze pozorovat převážně ve vývoji a kvalitě myšlení (Langmeier & Krejčířová, 2006). Podle Piagetovy teorie kognitivního vývoje, označované také jako hypoteticko-deduktivní, přechází jedinec na začátku pubescence ze stadia konkrétních operací do stadia formálních operací, jež vrcholí v patnáctém roce života. Formální operace se vyznačují abstraktním myšlením, systematickým plánováním a tvořením metodického postupu při rozhodování. Při řešení problémů dokáží dospívající zaujmout multidimenzionální perspektivu. Často mívají striktní a vyhraněné názory oproti dospělým a nechtějí tvořit kompromisy. Tento radikalismus vzniká v důsledku nejistoty, mnohoznačnosti a nedostatečného množství životních zkušeností. Jedinec již není závislý na bezprostřední zkušenosti skrze smyslové vnímání, ale dokáže o věcech a pojmech hypoteticky uvažovat. Získává také schopnost vytvářet soudy o soudech neboli přemýšlet nad procesy svého myšlení a kriticky přistupovat jak k myšlení svému, tak jiné osoby (Thorová, 2015). Formální operace se nedostavují ve všech směrech souběžně, ale mají kontinuální vývojový charakter. To závisí nejen na osobnostních a vrozených charakteristikách dospívajícího, ale i na jeho možnostech řešit různé problémy. Nové formy myšlení umožňují dospívajícím pohlížet na svět kriticky a porovnávat souvislosti, což někdy může vyvolat nespokojenost, zklamání až pesimismus. Co se týče morálního hodnocení, dospívající často uplatňují reciprocitu, dokáží kriticky pohlížet jak na sebe samé, tak na svůj protějšek (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Vzhledem k nedostatku zkušeností může vést morální myšlení k nadbytečnému idealismu a následnému střetu s realitou. Také nepříznivé situace (např. trauma) mohou vést k narušení morálního vývoje (Thorová, 2015).

1.5.3 Psychický vývoj adolescentů

Hlavním úkolem adolescenta je získat autonomii a postupnými kroky se odpoutat od primárně pečujících osob. V adolescenci je přítomnost a starost nejbližších o dospívajícího zásadní v mnoha oblastech – celková podpora, poskytování rad při důležitých rozhodnutích, povzbuzování, učení či předávání hodnot do života. Emoční vztah adolescenta a rodiny se v ideálním případě přeměňuje ve vzájemnou spolupráci, podporu a pochopení, ale proces dosažení nezávislosti je často bouřlivý a doprovázený vzájemným nepochopením, konflikty a někdy až odporem. Popsané situace jsou způsobené nedostatečným množstvím životních událostí dospívajících, kteří nedokážou pochopit pohled ze strany svých blízkých Piagetovy teorie kognitivního vývoje, označovaného také jako hypoteticko-deduktivní Piagetovy teorie kognitivního vývoje, označovaného také jako hypoteticko-deduktivní „autorit“ a z důvodu snížené sebekontroly může docházet ke slovní provokaci až agresivitě směrem k nejbližším. Dostatečný prostor pro svobodné rozhodování a seberealizaci ze strany rodičů k adolescentovi vede k přívětivějšímu a otevřenějšímu vzájemnému vztahu (Thorová, 2015).

Z hlediska emotivity vstupuje u dospívajících do hlavní role emoční nestabilita. Dřívější citová jistota a stabilita jsou na ústupu. Typické jsou změny nálad, jejichž příčinu si často ani sami dospívající neumí racionálně vysvětlit. Značná je také často nepřiměřená reakce na podněty a kritiku, stejně tak hluboké prožívání pocitů, od méněcennosti po silné pocity štěstí a entuziasmu. Silné vnitřní zaměření dospívajících na své pocity a jejich považování za výjimečné lze nazvat emočním egocentrismem. Dospívajícím činí problém projevat city navenek nejčastěji z důvodu studu, nepochopení či ponížení. Celková emoční nestabilita a nejistota může vést k úzkosti, smutku a celkovému negativismu vůči okolí, ale i vůči svému sebehodnocení. Toto emocionálně bouřlivé období se ustaluje ke konci adolescence (Vágnerová & Lisá, 2005).

Pro celé dospívání, dle Eriksonovy teorie psychosociálního vývoje (Thorová, 2015), je charakteristický nástup krize mezi dvěma opozičními póly – identita a zmatečnost rolí. U jedince dochází k formování osobní identity na hlubší úrovni, po stránce fyzické, psychické i sociální. Jedinec se ponořuje do hledání a zkoumání vlastního místa ve světě a také vztahu k okolí. Hlavní důraz je kladen na introspekci a sebereflexi. Sebepojetí jedince se proměňuje

skrze utváření si nových hodnot, pohledu a názoru na svět. S tématem formování identity lze navázat na Ruthellen Josselsonovou (Thorová, 2015), která pracuje se čtyřmi vývojovými stádii identity u dospívajících neboli procesem individuace. Proces začíná první fází diferenciací (12-13 let), kdy dospívající začíná výrazněji manipulovat se svými odlišnými názory a postoji, je si toho vědom a často se vůči svému okolí kriticky vymezuje. Následuje druhá fáze získávání zkušeností a experimentování (14-15 let), kdy má jedinec tendenci na vlastní kůži zažít neznámé s cílem vymezit sebe samého vůči světu. Třetí fáze (16-17 let) je charakterizována sblížením se s přáteli, kdy se do popředí dostává zaměření na nejbližší blízké vztahy. Čtvrtá fáze (18 let a více) je pojmenována jako konsolidace vztahu k sobě, jedinci se ustaluje pohled na sebe samého, okolí a budoucnost. Další významná psychosociální teorie osobní identity, obsahující obdobně čtyři formy, je definována Jamesem Marcieu (Thorová, 2015). Jedná se o přejatou identitu (přejímání identity druhých bez integrace vlastních zkušeností), difuzní identitu (rozptýlenost a neexistence vyhraněného názoru), moratorium/odložená identita (nestabilní a nejisté sebepojetí, hledání alternativních postojů) a dosažení autentické identity (finální fáze žádoucí k dosažení, ustálení vlastních názorů a postojů).

Přátelské vztahy v dospívání nabývají významu. Dospívající hledá ve vztazích blízkost, přijetí a ocenění. Silně vnímá hodnocení druhých a v důsledku toho koriguje vlastní reakce v chování. Potýkání se s různými problémy v situacích souvisejících se vztahy je velmi komplikované a často dramatické. Často dochází ke konformitě v postojích a chování a k pocíťování obav z odmítnutí od vrstevníků. Skupinová identita, jakožto pocit sounáležitosti a přijetí od vrstevníků, však pomáhá jedinci překonat nejistotu osobní identity. Na základě získávání sociálních kontaktů, bez opomenutí na hormonální změny, dochází v pozdní adolescenci k navazování prvních romantických vztahů (Thorová, 2015).

1.5.4 Vývojové úkoly v adolescenci

Robert J. Havighurst (Blatný, 2016) přišel v polovině dvacátého století s modelem celoživotního vývoje. Jeho teorie se konkrétně věnovala vývojovým úkolům, jakožto úlohám, optimálních ke splnění v různých etapách vývoje jedince. Splnění vývojového úkolu přináší jedinci spokojenost a možnost se přesunout k dalšímu, naopak nesplnění spojuje s nespokojeností a problémy v dalších stádiích vývoje. Dle autora, vývojové úkoly pramení z několika hlavních zdrojů a jsou jejich finálními výsledky. Jedná se o fyzické faktory, sociální a kulturní faktory a hodnoty člověka. Každý vývojový úkol je zahrnut do kritického období, během kterého si jedinec např. osvojuje určitou dovednost. Pro vývojový úkol je také charakterizován tzv. moment učení, kdy je jedinec zralý jak po psychické, tak po fyzické

stránce, plnit požadavky společnosti. Právě fyzická a psychická zralost je podle Havighursta zásadní aspekt doprovázející vývojové úkoly v adolescenci (12-18 let). Na dospívající v této fázi silně dopadají společenské vlivy, hodnoty a normy. Obecně lze říci, že vývojovými úkoly adolescenta jsou zformování vlastní identity, získání autonomie a přijetí zodpovědnosti za sebe samého. Konkrétněji definoval Havighurst osm vývojových úkolů adolescence. Zmiňuje např. „*dosáhnutí nových a zralejších vztahů s vrstevníky obou pohlaví, dosáhnutí emoční nezávislosti od rodičů a jiných dospělých či naučení se společensky zodpovědnému chování*” (Nielsen Sobotková, 2014, s. 97).

Vývojové úkoly mohou být splňovány nejen sociálně žádoucím chováním, ale i nežádoucím rizikovým chováním. Jako příklad lze uvést již zmíněný adolescentní vývojový úkol – dosažení autonomie a sebepotvrzení. Adolescenti mají často tendenci dosahovat psychické potřeby sebepotvrzení skrze antisociální chování, které může být realizováno skrze fyzickou agresi (14-15 let), krádeže a vandalismus (16-17 let) a lhaní a neposlušnost (18-19 let), (Boninno, Cattelino & Ciairano, 2005, In Nielsen Sobotková, 2014).

1.5.5 Chování v adolescenci

Je třeba zmínit, že adolescenti jednají, ať už společensky požadovaným či nežádoucím chováním, na základě potřeby dosáhnout svých osobních cílů či cílů společnosti. Cesta za dosažení cílů není náhodná, děje se v určitém kontextu určité kultury a směřuje k dosažení vývojových úkolů. Vnitřní mentální modely jedince ho směřují k určitému jednání a prožívání situace. Boninno, Cattelino a Ciairano (2005, In Nielsen Sobotková, 2014, s. 104-106) rozdělují různé způsoby chování charakteristické pro tři hlavní kategorie:

1. *formování identity* – typy chování: nápodoba dospělých, dosažení autonomie, identifikace a diferenciací, sebepotvrzení a experimentování, překračování limitů, vyhledání nových zážitků, vnímání vlastní kontroly a coping
2. *vztahy s vrstevníky* – typy chování: komunikace, sdílení zážitků a emocí, sdílený rituál, napodobování a soutěživost, zkoumání reakcí a limitů
3. *vztahy s dospělými* – typy chování: zkoumání reakcí a limitů, diferenciací a opozice

Způsoby chování neboli mechanismy adaptace na nové vývojové úkoly, mohou být adolescenty realizovány rozdílně – bezpečně nebo rizikově. Pro představu uvedu příklad vždy jednoho protipólového chování u každé kategorie výše. V kategorii *formování identity* – způsobu chování: nápodoba dospělých – lze pozorovat bezpečné a žádoucí chování skrze přejímání

zodpovědnosti od dospělých, naopak nežádoucí rizikové chování může zahrnovat konzumaci alkoholu či kouření. V kategorii *vztahy s vrstevníky* – způsob chování: sdílení zážitků a emocí – bezpečný aspekt lze spatřit v sounáležitosti vrstevníků a vzájemném sdílení, rizikový aspekt je sdílení cestou nebezpečného chování či požívání psychoaktivních látek. V poslední kategorii *vztahy s dospělými* – způsob chování: zkoumání reakcí a limitů, bezpečným chováním může být nekonvenční oblékání, nebezpečným chováním mohou být poruchy příjmu potravy či deviantní chování (Nielsen Sobotková, 2014).

1.6 Skupinové vztahy v kontextu dětských zájmových oddílů

Skupinové vztahy jsou nedílnou součástí fungování každé sociální skupiny, protože vycházejí z interakcí mezi jejími členy a ovlivňují strukturu, dynamiku i celkovou atmosféru skupiny. Sociální skupina je obširně využívaný pojem, na který je potřeba upřít pozornost ve vztahu ke kolektivu dětí a dobrovolníků. Nelze ho definovat pouze na základě jedné společné charakteristiky osob nebo výskytu skupiny lidí na jednom místě, ale na základě jistého vnitřního propojení množiny lidí ve skupině. Principy ustanovení přesného významu „vnitřního propojení“ však nebyly zatím teoreticky přesně stanoveny (Výrost & Slaměník, 2008).

1.6.1 Skupinová struktura

Se sociální skupinou souvisí pojem skupinová struktura, který označuje vnitřní uspořádání skupiny – statusy a role. Statusový systém skupiny se odvíjí od rozložení míry moci, prestiže a uznání jednotlivých členů skupiny. Status jednotlivce ve skupině je daný jeho vazbami a vztahy s ostatními (Výrost & Slaměník, 2008). Dle Morelanda a Levina (1989) se status jedince ve skupině vyvíjí po zapojení do kolektivu poměrně rychlým tempem. První odůvodnění autorů je takové, že od jedince je očekáván přínos k dosažení skupinových cílů. Pokud jedinec působí na skupinu dojemem, že by mohl očekávání naplnit, je mu připisován vyšší status. Nízký prvotně připsaný status je těžké změnit. Druhé odůvodnění se týká přiřazování statusu na základě vzhledu a chování jednotlivce. Status získávají jedinci ve skupině postupným stmelováním, ale slabým a silným jedincům je status připisován hned od začátku.

Důležitý je také skupinový systém rolí (role formální a neformální), který definuje očekávané chování jednotlivců ve skupině a to, jaké úkoly mají splňovat. Se vznikem skupiny se formují jednotlivé role. Někdy jsou role jasně definované, někdy ne zcela. Typickými příklady jsou role nováčka či vůdce. Význam rolí ve skupině hraje roli v tom, jaký vliv na sebe budou jednotlivci mít a jak se k sobě budou chovat. Obecně je ve skupinách oceňováno chování, které je přínosem dané skupině (Výrost & Slaměník, 2008).

Na to navazují skupinové normy, které charakterizují očekávané chování členů skupiny a odvíjí se od skupinových cílů a hodnot. Cíle se zaměřují na dosahování a uspokojování potřeb jednotlivců skupiny. Hodnotami míníme způsoby, jakými cílů dosahujeme. Skupinové normy jsou výsledkem skupinového postoje, soudržnosti a komunikace.

1.6.2 Skupinová kohezivita

Celkovou soudržnost skupiny definuje pojem kohezivita, který je ve vztahu k zájmovým skupinám klíčový. Tento pojem byl prvně představen L. Festingerem jako spojení všech sil působící na členy a jejich udržení ve skupině (Festinger, 1950). Kohezivita – pospolitost a stmelenost skupiny – určuje tzv. míra kohezivity, která definuje stupeň toho, jak moc skupina členů drží pospolu v jednotnosti. Jde ruku v ruce s touhou jedince udržet se součástí skupiny. Na zkoumání míry kohezivity je ze strany sociální psychologie kladen velký důraz. Jedinci mohou dosahovat velmi nízké až velmi vysoké míry kohezivity ve skupině. Je u ní zkoumáno několik aspektů - např. fáze rozvoje skupiny, její stabilita a stmelenost (Výrost & Slaměník, 2008).

Salas a kol. (2015) ve své studii shrnují hlavní poznatky mnohých autorů o měření kohezivity ve skupinách. Dle jejich názoru by se mělo přistoupit k vícedimenzionálnímu přístupu k definování a měření kohezivity. Hlavní důraz by měl být kladen na dimenzi sociální soudržnosti a soudržnosti úkolů realizovaných skupinou. Kohezivita by se měla měřit jak na úrovni jednotlivce, tak na úrovni skupiny. Autoři zpracovali přehled subdimenzí kohezivity a jejich definic podle jejich jednotlivých autorů, kteří v průběhu posledních desítek let přispěli k rozvoji této problematiky. Následně uvedu pět zmíněných subdimenzí, které pomohou utvořit teoretický rámec výzkumné části této práce (Salas a kol., 2015).

1. *Úkolová koheze* = Vzájemná vazba mezi členy skupiny vycházející ze společného odhodlání dosáhnout skupinových cílů a naplnit její záměry (Carron, Widmeyer & Brawley, 1985), (Festinger, 1950).
2. *Sociální koheze* = Blízkost a soudržnost ve skupině vycházející ze sociálních vztahů mezi jejími členy (Carron et al., 1985), (Sashore, 1954).
3. *Pocit sounáležitosti* = Úroveň vzájemné přitažlivosti mezi členy skupiny (Shaw, 1981).
4. *Skupinová hrdost* = Míra, do jaké si členové skupiny váží jejího statusu, zastávaných ideologií nebo významu svého členství v ní (Beal, Cohen, Burke & McLendon, 2003).

5. *Morálka* = Silná loajalita jednotlivců k ostatním členům skupiny a jejich ochota tolerovat frustraci ve prospěch společného dobra (Cartwright & Zander, 1960).

1.7 Výchovné styly v dobrovolnické práci s dětmi

Přestože dobrovolníci zajišťují neformální výchovu, přístupy vedení, které při své práci s dětmi zaujmou, výrazně ovlivňují nejen atmosféru ve skupině, ale i rozvoj osobnosti dětí a jejich spokojenost. Na samotnou výchovu je výzkumníky pohlíženo různě. Čáp a Mareš (2001, s. 247) popisují výchovu jako „*záměrné, cílevědomé působení, směřující k určitému výchovnému cíli – rozvinout v dítěti určité vlastnosti, názory, postoje, hodnotové orientace.*”

S výchovou úzce souvisí jednotlivé výchovné styly, které představují způsoby výchovy neboli to, jak dospělí (rodiče, vychovatelé atd.) interagují a komunikují s dětmi. Způsob výchovy stojí na principu volby jednotlivých prostředků a metod, pomocí kterých se k dítěti lze vztahovat (Čáp, 1996).

Průlomová osobnost, která se začala zabývat výchovnými styly, byl Kurt Lewin, který v roce 1939 definoval na základě jeho výzkumu tři styly výchovy: *autokratický, liberální, integrační* (Čáp, 1993). *Autokratický (autoritativní) styl* stojí na principu vůdčí role autority nad dítětem. Udává úkoly, příkazy a tresty. Nebere v potaz přání a potřeby jedince a potlačuje jeho iniciativnost. U dětí vedených autoritativním stylem často dochází k podrážděnosti, která může vyústit v agresivitu. *Liberální styl* je protipólem autoritativního, vyznačuje se velmi slabým vedením. Vychovatel nechává dítěti volnost, není na něho vyvíjen žádný tlak a požadavky. U liberálního, volného stylu výchovy, kde nejsou stanoveny hranice a řád, často vzniká neorganizovanost dopadající na chování jedinců. *Integrační (demokratický) styl* kombinuje prvky obou předchozích stylů výchovy. Vychovatel dbá na iniciativu dítěte a jeho prosazování. Nepoužívá doslovné příkazy a tresty, ale přesné hranice jsou vytyčeny vzájemnou domluvou, vysvětlováním a navrhováním vícero způsobů řešení problémů. Dítě je naučeno tomu, co si může a nesmí dovolit. Vychovatel věnuje pozornost dětem jako jednotlivcům a styl dovoluje i přesah do prohlubování osobních vztahů. Integrační styl vede k dosahování příznivých vzájemných vztahů a zároveň potřebných výsledků v rámci skupiny. Při výskytu náročné situace se pod vlivem integračního stylu dokáží jedinci stmelit a překážky společně pokořit.

1.8 Zvládání práce s dětmi u dobrovolníků v dětských zájmových skupinách

Dobrovolníci ve volnočasových aktivitách pro děti, v tomto případě v dětských zájmových oddílech, zastávají v neformálním výchovném prostředí roli, která je v mnoha ohledech podobná pedagogické práci, přestože většinou nejsou odborně vzdělaní v oblasti pedagogiky nebo psychologie. Podílejí se na přípravě zážitkových aktivit a výchovných programů, připravují potřebné materiály a zároveň se učí, jak děti aktivně zapojovat. Vedou je nejen k pozitivnímu vztahu k přírodě, ale i k druhým lidem. Dobrovolníci také zajišťují praktický chod oddílů, středisek či táborů a významně přispívají k rozvoji osobnosti dětí, a to v oblasti morálních hodnot, intelektu, tělesného rozvoje i sociálních dovedností (ACCENDO, 2022).

Práce s dětmi v turistických oddílech je specifická v tom, že se odehrává převážně mimo školní prostředí, často v přírodě a v rámci vícedenních akcí či táborů. Dobrovolníci zde nejsou autoritou danou systémem, ale svou pozici si budují na základě důvěry, osobního přístupu a dlouhodobé práce s dětmi. Klíčovou roli v úspěšném zvládnutí této práce hraje zejména schopnost efektivní komunikace, empatie, flexibilita a schopnost pracovat s dynamikou skupiny (Knotková, 2022).

Vedoucí se v praxi mimo jiné setkávají s nejrůznějšími výzvami, od individuálních přes skupinové problémy. Dobrovolníci tyto situace řeší intuitivně, na základě vlastních zkušeností a sdílením s ostatními vedoucími nebo v rámci spolupráce s vedoucí organizací a její metodickou podporou.

Konkrétní zkušenosti dobrovolníků, ve smyslu vnímání své role jako vedoucího a vnímání dětí a jejich fungování ve skupině, tvoří hlavní osu následující výzkumné části práce.

2 Empirická část

2.1 Výzkumný design

Výzkum této bakalářské práce vychází z teoretických poznatků popsaných výše. Zaměřuje se na zkoumání dobrovolníků a jejich zkušeností v rámci dlouhodobého působení v dětských zájmových dobrovolnických organizacích. Konkrétně se jedná o dobrovolníky z dětských oddílů, zaměřujících se na celostní rozvoj, výchovu a vzdělávání adolescentů v určitém rámci vykonávaných aktivit.

Pro výzkumné šetření jsem použila kvalitativní výzkum. „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*“ (Hendl, 2005, s.50). Zvolený typ výzkumu pomohl prohlédnout do zkušeností dobrovolníků, jejich subjektivním prožitkům a náhledům a následovně analýze a interpretaci dat.

2.2 Výzkumný problém, cíl a otázky

Dobrovolnická práce v dětských zájmových skupinách představuje důležitou formu neformální výchovy a podpory dětí. Dobrovolníci jsou aktivní činitelé, kteří zprostředkovávají a koordinují činnost pro adolescenty. Právě z toho důvodu, že se jedná o neformální výchovu, může být tato oblast přehlížena a upozad'ována. Přestože je role dobrovolníků v těchto aktivitách klíčová, dosud chybí hlubší poznání jejich zkušeností, zejména v souvislosti s náročnými situacemi, vnímáním dětí i skupinové dynamiky a potřebou podpory při jejich práci. Nedostatek systematického porozumění tomu, co dobrovolníci skutečně prožívají a s jakými překážkami se potýkají, omezuje možnosti efektivní podpory těchto dobrovolníků a tím i kvalitu práce s dětmi.

Cílem výzkumu je prohlédnout do světa dětských skupin skrze zkušenosti dobrovolníků a zmapovat několik nejdůležitějších oblastí jejich celostního fungování. Oblastmi výzkumného zájmu jsou motivace dobrovolníků pro vykonávání činnosti, vzájemné kolektivní vztahy mezi dětmi, vzájemné vztahy mezi vedoucími a dětmi, dítě jako jednotlivec a podpora dobrovolníků. Skrze hlubší náhled do dobrovolnické činnosti je cílem přispět k porozumění tomu, jak dobrovolníci svou práci prožívají a jak lze jejich činnost podpořit.

K výzkumu jsem zvolila dvě hlavní výzkumné otázky, kterými vymezuji záměr výzkumu, a to obsáhnout zkoumanou komplexitu dobrovolnické zkušenosti. První z nich se zaměřuje na

samotnou roli dobrovolníka a jeho působení v organizaci. Druhá pak zkoumá jejich pohled na děti, se kterými přicházejí do kontaktu, a na způsob, jakým děti v oddíle fungují. Výzkumné otázky jsou formulovány následujícím způsobem:

1. Jak dobrovolníci vnímají svou roli v dětském zájmovém oddíle?
2. Jak dobrovolníci vnímají děti a jejich fungování v dětském zájmovém oddíle?

2.3 Výzkumný soubor

Pro výzkum jsem vybrala tři dobrovolnické oddíly, které se zaměřují na volnočasové aktivity pro děti ve věku adolescence. Pro výzkumné účely jsem vybrala oddíly, které mají odlišné zastoupení aktivních členů, pro větší možnost diferencovat rozdíly mezi jednotlivými skupinami. Vzorek jsem vybírala účelově: „výběr na základě zdůvodnění výzkumníka ve smyslu největší informovanosti“ (Pokorná a kol., 2023), jelikož cílem výzkumu bylo získat hluboké porozumění zkušenostem dobrovolníků, kteří mají přímý kontakt s dětmi a dlouholeté zkušenosti. Všechny tři oddíly sídlí v Praze. Z každého z nich jsem oslovila dva dobrovolníky, vždy muže a ženu. Věkové zastoupení dobrovolníků bylo mezi 22-27 lety. Víceleté zkušenosti pravděpodobně zajistily hlubší vhled do fungování oddílů. Jedinci se do výzkumu zapojili na základě dobrovolné účasti a jejich ochoty podělit se o své zkušenosti.

Respondent	Pohlaví	Věk	Sociální status	Aktivita v oddíle
R1	Žena	22	studentka	<i>“Brácha chodil do skauta a já jsem asi chtěla něco podobného”.</i>
R2	Muž	22	student	<i>“Dostal jsem se k tomu tak, že jsem tam chodil jako malej...”.</i>
R3	Žena	27	zaměstnaná	<i>“Rodiči mě přihlásili a prostě jsem přerostla v instruktora a pak ve vedoucího”.</i>
R4	Muž	25	zaměstnaný	<i>“Dostal jsem se k tomu jakož škrvně přes bráchu”.</i>
R5	Žena	22	studentka	<i>“Vyrostla jsem ve skautu vlastně už od první třídy, kdy mě naši dali na kroužek”.</i>
R6	Muž	26	zaměstnaný	<i>“...že jsem tam chodil jako malej, že jsem tam vyrůstal”.</i>

Tabulka 1: Účastníci výzkumu

2.4 Metody sběru dat

Data byla sbírána pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Tento typ rozhovorů jsem zvolila díky jejich flexibilitě. Nabídky mi umožnily „kombinovat prvky strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru a eliminovat tak nevýhody obou z nich” (Pokorná a kol., 2023). V průběhu rozhovorů bylo možné přizpůsobit směr dotazování na důležité a zajímavé perspektivy dobrovolníků, které vybočovaly s předem stanoveného námětu. Rozhovory probíhaly na základě osobního setkání a trvaly přibližně 40-60 minut. Před samotným prováděním rozhovorů byl realizován pilotní rozhovor, jehož účelem bylo zreflektovat připravený rozhovorový scénář a jeho strukturu. V rozhovorech s dobrovolníky jsem si kladla za cíl porozumět jejich osobní zkušenosti s vykonávanou rolí a jejich práci s dětmi. Z výzkumných otázek vycházel scénář polostrukturovaných rozhovorů, jejichž struktura vypadala následovně:

1. Základní informace o respondentovi
2. Motivace dobrovolníků k vykonávání činnosti
3. Kolektivní vztahy mezi dětmi: skupinová dynamika, skupinové problémy
4. Vztahy mezi vedoucími a dětmi: vzájemný přístup
5. Dítě jako jedinec ve skupině
6. Podpora dobrovolníků ze strany organizace

2.5 Metody zpracování dat

Pro analýzu dat byla zvolena reflexivní tematická analýza, která umožňuje identifikaci opakujících se témat v rozsáhlém kvalitativním materiálu. Braun a Clarke (2019, s. 6) chápou témata „jako vzorce sdíleného významu, které jsou podloženy nebo sjednoceny základním konceptem.”

V první fázi došlo k doslovnému přepisu rozhovorů ze zvukové podoby. Přepisy zahrnovaly veškeré autentické výrazy, což umožnilo zachovat význam sdělení a kontext v co nejpřesnější podobě. Následně bylo provedeno otevřené kódování, při kterém se „text rozdělí na jednotky podle významu” (Švaříček a Šedová, 2007, s. 211). V textech byla označována slova, větné celky či celé pasáže jako jednotlivé kódy. V některých případech byly označovány i tzv. in vivo kódy, tedy pojmenování převzatá přímo z výpovědí respondentů, aby byla podpořena autenticita a výstižnost kódování.

Každý rozhovor byl samostatně kódován v softwaru ATLAS.ti, který umožnil lépe se orientovat v rozsáhlém množství vytvořených kódů – jejich redukci a efektivnímu třídění. Po kódovacím procesu následovala kategorizace, to znamená shlukování kódů do jednotlivých kategorií podle podobnosti významů napříč rozhovory. Co se týče závěru dat, výzkumník se má zaměřit na zkoumání vlastností kategorií, identifikaci vztahů mezi nimi a jejich odhalování a testování na základě celé škály dat (Bradley, 1993). V průběhu analýzy jsem se opět opakovaně vracela zpět k rozhovorům, k pročitání a komparování jednotlivých kategorií mezi sebou. Tento opakovaný proces vedl k identifikaci společných témat, které jsou obecným zastřešením jednotlivých kategorií. Výsledná témata tak reflektují jak sdílené zkušenosti respondentů, tak specifika jednotlivých rozhovorů.

V závěrečném kroku, shrnutí metod a zjištění, by měl výzkumník balancovat mezi popisem a interpretací. Závěrečná analýza však není jednoduchá na zpracování a aby byla poutavá a obohacující, měla by *„poskytovat dostatečný popis, aby čtenář pochopil základ pro interpretaci, a zároveň dostatečnou interpretaci, aby čtenář pochopil popis“* (Patton, 2002, s. 503–504).

3 Výsledky výzkumu

Z analýzy dat vyvstalo na povrch pět tematických celků, které reprezentují klíčové oblasti dobrovolnické činnosti. Jednotlivé tematické celky se dále dělí do kategorií, které vznikly na základě výpovědí ze zkušeností dobrovolníků. Tematické okruhy jsou následovné:

1. **osobnost dobrovolníka jako vedoucího** v dětském zájmovém oddíle
2. **adolescent** jako individuální člen skupiny
3. **skupinové vztahy mezi adolescenty**
4. **vztahy mezi adolescenty a dobrovolníky**
5. **podpora dobrovolníka** ze strany organizace

3.1 Role dobrovolníka jako vedoucího ve skupině adolescentů

První tematický okruh se týká samotné role dobrovolníka působícího v dětské zájmové skupině, konkrétně se jedná o práci s adolescenty. Obsahuje poznatky o působení dobrovolníka ve skupině, důvodech a motivech pro vykonávání činnosti a přínosech a rizicích, které dobrovolník ve své práci spatřuje.

3.1.1 Časové hledisko dobrovolnické činnosti

Důležitý faktor pro porozumění zkušeností dobrovolníků, který odráží jejich vnímání dobrovolnické činnosti, je časové hledisko jejich působení ve skupině. Jak bylo naznačeno dříve, participanti byli vybíráni účelově, to v tomto případě znamená s dlouhodobým zapojením v organizaci, s účelem hloubkově zachytit jejich vnitřní perspektivu a bohaté zkušenosti. Všichni participanti jsou součástí svých skupin od jejich dětství. Ve skupinách sami vyrostli, následně se v patnácti letech stali instruktory a v osmnácti letech vedoucími. Tento fakt je pro následující poznatky zásadní, protože díky dlouhodobým zkušenostem a zážitkům dobrovolníci ve skupinách setrvávají, tvoří si pevné vazby a motivuje je smysluplnost jejich činnosti. Dobrovolníci se do skupin dostali skrze známosti, rodiče či starší sourozence, kteří již skupinu navštěvovali.

„Dostala jsem se k tomu tak, že jsem tam začala chodit jako dítě. Rodiči mě přihlásili a prostě jsem přerostla v instruktora a pak ve vedoucího.” (R3)

„Brácha chodil do skautu a já jsem asi chtěla něco podobného...” (R1)

3.1.2 Důvody pro vykonávání dobrovolnictví

V rámci rozhovorů byly otázky na tuto problematiku částečně zvoleny pro účel navázání kontaktu s respondenty odlehčenějším tématem. Avšak, byly zjištěny cenné informace o důvodech, řekněme motivačních faktorech, které fungují jako hnací pohon v setrvání u dobrovolnictví. Důvodů je mnoho a navzájem se prolínají. Pro začátek, ve vztahu k celostnímu pochopení výzkumu, je žádoucí důvody interpretovat, jelikož se odráží na celkovém působení dobrovolníků v jejich činnosti.

Osobní přínos pro dobrovolníky

Z výpovědí participantů je motivace vykonávat dobrovolnictví založená na přínosech různých aspektů do jejich osobního života. Lze to vysvětlit tak, že dobrovolníci nevykonávají činnost pouze pro blaho dětí, ale vyhledávají přínosy pro ně, jako jednotlivce, které samotný princip dobrovolnictví obohacují v jejich prospěch.

První aspekt se týká **osobnostní rozvoje**. Zastávání role dětského vedoucího a celková působnost v oddíle zprostředkovává jedincům růst a rozhled v mnoha ohledech, možnost rozvíjet se na osobnostní úrovni a být inspirován do budoucna.

„Myslím, že to hodně přispělo k vývoji mé osobnosti nějaký.“ (R2)

„...rozvíjí mě to, inspiruje, takže v tom zůstávám dále.“ (R5)

Jiný motivační faktor jednoho respondenta, který stojí za zmínku, se týká nahlížení na své budoucí postavení v oddíle a **budování vyšší pozice**. Vzhlížení v dětství ke starším idolům – vedoucím, přerůstá v touhu v oddíle setrvat a jednou se stát stejným vysněným inspirativním vedoucím v čele.

„Taková, podle mě taková úplně prvotní motivace byla to, že když tam vyrůstáš a jsi malej a někdo tě vede, tak si říkáš, jednou budu já ten hustej, co to povede.“ (R6)

Neopomenutelným aspektem, který přináší hodnotu osobnímu rozvoji a životu vedoucím, jsou **vzpomínky a zážitky**. V rozhovorech tento aspekt zazníval velmi často. Dobrovolnické působení je doprovázeno nezapomenutelnými vzpomínkami, které jedinci zažívají od útlého věku. Tomu je tak i u přechodu do role vedoucího, kdy v rámci kolektivních přátelských vztahů prožívají skvělé zážitky, které přirozeně vznikají v průběhu společně stráveného času.

„...a ty zážitky, to je nejlepší a přijde to tak přirozeně a samo.“ (R1)

„...tak máme dobrý vzpomínky“ (R3)

Sociální vazby ve skupině

Tato kategorie je jedna z hlavních a nejdůležitějších pilířů dětských oddílů. Sociální vazby jsou napříč oddíly, dle slov respondentů, velmi propojené a můžeme je považovat za základ jejich fungování. Jak již bylo řečeno, všichni dobrovolníci působící v oddílech v nich vyrůstali, stejně tak jako většina jejich spoluúčastníků, a tak mezi nimi vzniklo velmi blízké propojení na mnoha úrovních.

„Já si myslím, že tím, že jsem v tom vyrostla, tak tam je nejvíc ta komunita.” (R3)

Ze slov respondentů lze usoudit, že jedinci jsou součástí dobrovolnické komunity z velmi zásadní části z důvodu přátelských vztahů. Oddílová skupina tvoří **dobrý kolektiv** a **kamarádské vztahy**. Kolektiv lze charakterizovat tím, že vedoucí díky němu v oddíle nachází radost a zábavu – tráví spolu mnoho času a jezdí na společné akce.

„...mám spoustu kamarádů ze skautu.” (R5)

„A taky mě to teda hrozně baví, že tam chodí strašně fajn lidi a na každou akci se vlastně těším, že tam prostě potkám všechny ty lidi... mně prostě fakt dělá radost tam trávit čas... a je to vždycky hrozná sranda.” (R2)

Již naznačená provázanost vztahů nezůstává pouze u kamarádství, ale dvě respondentky uvedly, že oddíl vnímají jako svou **druhou rodinu**. To nám zvýrazňuje skutečnost, že propojenost kolektivních vztahů je opravdu hluboká. Slovní spojení „*druhá rodina*” naznačuje, že oddíly zprostředkovávají vedoucím komfortní a bezpečné zázemí na základě dlouhodobých a semknutých vztahů, což silně posiluje motivaci vedoucích v oddílech setrvat.

„Ne rodinu, ty přátelé, což je taková druhá rodina.” (R1)

„Že jsme tam taková rodina.” (R3)

Hodnotová orientace

Tato kategorie se dostala na první příčku v četnosti kódů. Všech šest respondentů uvádí jako motivační faktor velmi **silný pocit závazku vůči oddílu**. Citace naznačují, že respondenti jsou velmi vděční svým bývalým vedoucím, kteří je vedli, věnovali jim svobodně, dobrovolně a s velkým úsilím svůj čas a energii. Jejich touha je teď naopak vracet dětem to, co oni dostávali jako malí a vyvolat v dětech stejné pocity a zážitky, které si dlouhodobě nesou ze své dětské zkušenosti. Z těchto důvodů vedoucí spatřují obrovský přínos a smysl v tom se angažovat a motivuje je to pokračovat dál. Z výpovědí je cítit jak velká vděčnost oddílu a pocit touhy, ale

zároveň nutnosti vrátit nazpět samotnou oddílovou zkušenost mladším dětem v podobě kontinuálního zastávání role vedoucího.

„To, že se mi od mala ty lidi věnujou, jako zadarmo, nic za to nemají, jenom tu radost z toho. A stejně do toho dávají jako spoustu svého času i energie. Tak si myslím, že to má smysl a že chci dávat svůj čas těm dalším dětem.“ (R5)

„Tak za prvý se cítím trochu zavázaný tomu oddílu. Když jsem tam chodil jako malej a tak mi to hrozně moc dalo.“ (R2)

„Já myslím, že ta nejjednodušší odpověď je kontinuita toho, že to někdo dělal pro mě, když já jsem byl malý. A nějak v tom asi furt vidím smysl pokračovat, nebo furt mi přijde hustý u těch dětí vyvolat stejný pocit, co já jsem měl, když jsem byl jako dítě.“ (R4)

S tím jde ruku v ruce i fakt, že se pro mnoho vedoucích stalo dobrovolnictví – práce s dětmi a angažovanost v oddíle – nezbytnou a **přírozenou součástí života**. Respondenti nevnímají působení v oddíle jako práci či aktivitu, kterou by vykonávali navíc ve svém volném čase, ale spíše jako neodmyslitelnou činnost, která se stala realitou jejich života.

„To je asi tak, když pomáháš doma, tak to taky není dobrovolnictví.“ (R1)

„Tak se z kroužků postupně stal takový, nevím, životní styl bych to nazvala. Že to je spíše, že už tam žiju...“ (R5)

Poslední, velmi zajímavá a za zmínku stojící perspektiva respondentů v důvodech zapojení se do oddílu, je vnímání dobrovolnictví jako **privilegia**. Dobrovolnictví vnímají jako jakousi čest a poctu činnost vykonávat a být její součástí, i navzdory jistého obětování se a potřeby podpory z vnějšího okolí. Můžeme to interpretovat tak, že dobrovolnictví vnímají jako určitou nadstavbu či výsadu, které si velmi váží.

„...ale vnímám, že to je jako velký privilege. Že to, abys mohl být jako dětský vedoucí, tak musíš mít podporu od rodičů a rozumím, že to není tak moc jenom o mně, ale i o tom prostředí.“ (R1)

„Mít možnost dělat něco dobrovolnického, myslím si, že jde o nějaké jako privilegium.“ (R4)

3.1.3 Pozitiva, překážky a pochybnosti ve vykonávání dobrovolnictví

Pozitiva dobrovolnictví

Tato kategorie v mnohém korespondovala s kategorií důvody pro vykonávání dobrovolnictví. Objevovaly se podobné kódy obsahující citace o dobrém kolektivu či sounáležitosti k oddílu.

Přece jen se ale vyskytla některá pozitiva, která dobrovolníci ve své práci spatřují a která se významem od důvodů vykonávání činnosti liší.

Jedním z hlavních pozitiv byla **radost z dobrovolnictví**. U respondentů se projevuje ve dvou hlavních oblastech. Zaprvé, vedoucí spatřují radost v tom, že mohou být součástí procesu vývoje dětí, který je stimulován oddílovým prostředím a zásluhou dobrovolníků.

„Vidět ty děti, který rostou, a mění se, a vyvíjejí se, a posouvají se, a to je tak krásný.” (R1)

Vnímají za smysluplné, že k rozvoji dětí mohou přispět. Je pro ně naplňující, že si děti projdou v jejich očích hodnotným prostředím, a nabydou hodnot, schopností a dovedností, které jsou pro oddíly cennou kvalitou a nepřenositelnou zkušeností.

„Já ten oddíl vnímám trošku jako takovou sekundární výchovu těch dětí, že když pak potkáš někoho na ulici, tak poznáš, jestli třeba prošel nějakým takovým oddílem, nebo ne. Je vidět, že ty lidi se chovají, tak jsou třeba k sobě víc ohleduplný, víc si všímají přírody. A přijde mi vlastně odměňující, že ty seš ten, kdo vlastně poskytuje tady to prostředí, kde se ty lidi vyvíjejí tímhle směrem.” (R2)

Zadruhé, vedoucím přináší radost zajišťovat dětem zdroje zábavy a potěšení. Vidět děti nadšené a zabavené v nich vyvolává pocit smysluplnosti, naplnění a radosti. Dobrovolníci celkově pocítují, že jejich činnost má skutečný význam. Jedním z opodstatnění může být právě zpětná vazba dětí v podobě jejich viditelného rozvoje, nadšení a radosti.

„A i že prostě vidíš děti na tý akci, že jsou šťastný, že si to tam užívají. A pak si říkáš, jako jo, tohle je super, tohle má smysl dělat. Stojí to za to.” (R2)

„No tak mně dělá vždycky radost, když jsou ty děti nadšený z těch aktivit, co pro ně připravíme.” (R3)

Další pozitivum dobrovolnické práce spatřují dobrovolníci v **přínosu dětem** z jejich strany. Respondenti byli dotazováni, co si myslí, že právě oni sami přináší dětem, o co je obohacují. Byli často otázkou zaskočeni, ale shodují se v tom, že se snaží být pro děti oporou. Citace naznačují několik aspektů, ve kterých lze spatřit kvality, hodnoty a přístupy, které vedoucí dětem přináší. Respondenti sdělují, že se snaží dětem zprostředkovat otevřený, upřímný a vnímavý vzájemný prostor, který otevře dveře pro pocit bezpečí a jistoty.

„... ale snažím se o jako otevřenej a upřímněj vztah. A to je, jakoby, jako ta nedokonalost, nebo to, že si s něčím nevíš rady a tam jako o tom mluvit otevřeně a říkat, že to je v pohodě.” (R1)

„Snažím se být citlivej.“ (R2)

„Myslím si, že se snažím s nima fakt být jako i kamarádka a že by mohly u mě mít nějaký pocit bezpečí nebo tak.“ (R3)

Další přínos je, možná z pohledu dětí zatím neuvědomovaný, sdílení svého času a energie organizovat akce a vymýšlet kreativní program, aby byl pro děti obohacující a nepřestal je bavit.

„To je asi už jenom tím, že tomu dávám nějaký ten svůj čas a tu energii do toho a že tam jsem. Tak vlastně nějakou tu příležitost tam vůbec jako být...“ (R3)

„Já si myslím, že se snažím být docela kreativní v těch činnostech pro ně a že se snažím vymýšlet, aby to nebylo pořád stejný.“ (R6)

Vedoucí také přináší nové kreativní myšlenky, pozitivní naladění, humor a srandu. Vše zmíněné nepochybně vede k pozitivní atmosféře napříč oddíly.

„Tak prostě, nevím, když je třeba nějaká hra, tak se snažím tu roli hrát tak, aby to děti bavilo. Prostě se snažím dělat srandu.“ (R2)

„Ne vždy se to daří, ale myslím si a doufám, že třeba i nějaký humor tam přináším, nebo tak.“ (R3)

„Nevím, snad nějaký nový myšlenky.“ (R5)

Překážky dobrovolnictví

Dle všech respondentů je největším negativním faktorem dobrovolnictví **časová náročnost**. To platí zejména pro starší vedoucí, kteří mají více povinností, svou vlastní práci nebo studium. Jeden z respondentů označuje dobrovolnictví za „druhý úvazek“, který může být smysluplný, ale zároveň velmi náročný.

„S tím se přesně pojí to úskalí, když ty věci jakoby nemám a tu startovní pozici jakoby nemám jako energii, nemám na to čas, nemám na to prachy, nemám na to náladu, nemám na to cokoliv, tak to prostě nefunguje a je to druhý úvazek navíc. Jakože je to hrozně moc práce, která může být hrozně vděčná a hrozně otravná zároveň.“ (R4)

Kvůli dobrovolnictví a pracovním/studiijním povinnostem se vedoucí často dostávají do konfliktu s časovými podmínkami. V některých případech dochází i k omezení dobrovolnictví, protože je třeba naplnit jiné povinnosti, které mají v tu chvíli přednost.

„A potom člověk nemůže fakt pracovat. A když člověk je tři týdny pryč a nepracuje a potom v práci musíš mít, já nevím, týden a něco, tak je to najednou docela problematický.“ (R1)

„... Když jsem prostě začal pracovat, a to mi vzalo jako hrozně moc času. A ne, že bych to chtěl přímo přestat dělat, ale šlo to jakoby víc stranou, protože jednak nestíhám třeba schůzky s prací a pak taky to, no.“ (R6)

Další respondentka uvádí obdobný problém s časovou náročností, ale kompenzuje to tím, že je svobodná v rozhodnutí a sama si určuje, kolik času dobrovolnictví věnuje.

„Naopak je na tom dobrý, že to bere jenom tolik času, kolik tomu člověk dá.“ (R5)

Další překážka dobrovolnictví se pojí s **omezením osobního života**. Projevilo se to zejména u dvou respondentů, kteří jsou z výběrového vzorku nejstarší, dá se říci nejvíce zaneprázdnění, jelikož pracují na plný úvazek. Střetávají se s balancováním mezi věnováním volného času dobrovolnictví nebo osobním potřebám a zájmům. Pro jednu respondentku je často nevyhnutelné se na akci s dětmi dostavit z důvodu nedostatku vedoucích, což může vést za rámec podstaty dobrovolnické činnosti, kdy se z dobrovolnictví stává spíše povinnost než svobodně zvolené trávení volného času. V důsledku toho vnímá omezení svého osobního života. Snaží se však obě roviny kompenzovat.

„...Že vlastně je potřeba, aby na každý té akci byl někdo prostě komu je 18, nebo dospělej, tak kolikrát není třeba zase takový výběr z těch vedoucích. Takže vlastně chodím na hodně těch akcí a pak potom bývá dopad, že nemám už tolik třeba času jako na rodinu nebo na kamarády jiný... Ale snažím se i mít svůj osobní život trochu víc.“ (R3)

Druhý respondent vnímá problematiku podobně. Avšak odlišností je, že je pro něho nezbytné mít na prvním místě zajištěno vše, co se týká jeho osobního života, aby mohla do popředí vstoupit jeho role dobrovolníka. Celkově, dlouhodobé zapojení do dobrovolnictví vyžaduje schopnost sladit osobní, pracovní i dobrovolnické závazky, což není vždy jednoduché.

„Hrozně jednoduše ta energie na tohle dojde, když začne člověk žít nějaký svůj život... To, že mám přesně dělat něco dobrovolnického, znamená, že všechny osobní věci, které pro mě jsou důležitější, mám nějakým způsobem vyřešený nebo pokrytý. Ať už co se týká práce, nájmu, svojí školy nebo tak něco.“ (R4)

Pochybnosti o dobrovolnictví

Odpovědi respondentů na otázku, zda se setkali při dobrovolnictví s momenty, kdy by o svém působení pochybovali se pohybovaly od výpovědi „určitě ano“ po „ne takto přímo“. Lze tak spatřit výraznou variabilitu v odpovědích.

Dobrovolnická zkušenost s sebou přináší pochybnosti o setrvání v oddílu. Hlavní důvody pochybností se vynořují v **hledání smyslu a vnitřní motivace**. Vedoucí uvažují nad tím, zda jejich činnost skutečně něco přináší, zda je naplňuje a zda chtějí v této roli pokračovat.

„A to asi, kromě nějakých prožitků toho, jestli ten oddíl má smysl, nebo nemá smysl, nebo jestli tam něco můžu změnit, nebo nemůžu změnit a tak.“ (R1)

„Jakože v tu chvíli, kdy jsem měnila tu skupinu, tak to bylo přesně, že jsem nad tím pochybovala a říkala si, jestli to fakt chci dělat, jestli mě to fakt naplňuje, jestli to je to, v čem chci pokračovat.“ (R5)

Objevuje se i demotivace způsobená chováním ostatních vedoucích, kteří podle některých nejsou zaměřeni na děti, ale spíše na vlastní prospěch, což může negativně ovlivnit motivaci těch, kdo vykonávají službu primárně pro blaho dětí.

„... a vidím, že ne všichni ty mladší, jako i instruktoři nebo vedoucí, mají tu potřebu tam chodit i kvůli těm dětem. Že tam chodí třeba jen kvůli sobě a mě to fakt trochu demotivuje, když vidím, že vlastně tam pracujeme kvůli těm dětem, jako nás méně třeba, a že ostatní tam chodí jen kvůli sobě a kolikrát nejsou schopní se přizpůsobit.“ (R3)

Udržení se v oddíle závisí nejen na osobním prožitku smysluplnosti jedince, ale i na kolektivu a sdílených hodnotách a tyto faktory jsou potřeba mezi vedoucími optimalizovat.

3.2 Adolescent, jako individuální člen skupiny z perspektivy dobrovolníků

Druhým tematickým okruhem je samotný člen skupiny – adolescent. V rámci záměru výzkumu bylo zaměřit se na individualitu adolescenta jako aktivního participanta skupiny. Zaměření bylo na jeho začlenění do kolektivu vrstevníků a na individuální problémy, s kterými se potýká.

3.2.1 Přijímání nových členů do skupiny

Dalo by se předpokládat, že zapojení nových členů do zájmové skupiny bude jednoduchá záležitost. Ukazuje se však, že přijímání nových členů je velmi komplikovaný proces. Dobrovolníci problematiku vysvětlují opět na základě jednoho z pilířů fungování skupin – dlouhodobých propojených vztahů. Tím, že se jedinci znají dlouho a vztahy fungují na silné provázanosti, je pro nového jedince velmi těžké se do skupiny plnohodnotně začlenit a v mnoha případech se jim to nepovede. Jedinec musí být pravděpodobně dostatečně průbojný, aby se dokázal ve skupině uchytit. Zároveň celý integrační proces vyžaduje čas, snahu a úsilí všech angažovaných stran.

„Občas přemýšlím, když k nám přijde někdo nový, třeba v září. A jsou některý děti, který zapadnou úplně hned, během druhý schůzky a jsou hned nejlepší kámoši se všema. A pak jsou takový děti, který tam moc nezapadnou a jsou furt na okraji a tím pádem se jim tam moc nelíbí a vlastně už potom nechtějí chodit, a tak jako přirozeně odpadnou. Takže s tím přemýšlím, jestli je naopak víc zařazovat, nebo jestli je to takovej přirozenej výběr tý skupiny. A s tím tak jako věčně bojuju.“ (R5)

„Já bych řekla, že jako hodně to je o tom, že se znají vlastně dlouho, protože kolikrát se nám stane, že tam někdo vlastně nastoupí teď třeba a už je to osmák. A tím, že vlastně oni tam přecházejí z toho mladšího oddílu, většina z nich tam je prostě od první třídy, tak už se hůř integruje do té skupiny... Že nemá už ty zážitky prostě. Ale myslím si, že zvládneme přijmout i ty starší, akorát to chce prostě vždycky čas tohle.“ (R3)

3.2.2 Individuální problémy adolescentů očima dobrovolníků

Vyčnívání z kolektivu

Z hlediska individuálních problémů v rámci vnějšího chování adolescentů se dvě respondentky v rámci své praxe setkaly s velmi výraznými situacemi týkajícími se vyčnívání. Jak bylo popsáno v teoretické části, adolescenti si hledají svou pozici a roli v kolektivu a může se to projevat mnoha způsoby neobvyklého chování. Hledají svou identitu a zkouší, co by mohlo pomoci jejich začlenění se. Jiné vysvětlení může být potřeba vyrovnat se s nesmělostí/strachem začlenit se do kolektivu.

„Třeba jedna holčička, ta přesně, jako není zas tak jako sociálně zdatná, tak prostě najednou nosila celý tábor tři kamínky a říkala, že mají jména a že jsou živí a jsou její kamarádi... A bude si s nima povídat před spaním a bude všem říkat, že tady vedle ní stojí kamínky... No, takže tady nějaké to projevování a hledání si v tom kolektivu nějaký místo.“ (R1)

Druhá dívka, která se identifikuje jako kočka, si také vytváří specifickou identitu, kterou prezentuje navenek. Její chování může být vnímáno jako forma sebevyjádření a touhy po přijetí.

„Začala chodit holčička, co se potom začala identifikovat jako kočka, začala chodit s ocasem a s ušima. A jakoby na tu schůzku se oblíkala normálně, ale jakoby mluvila o tom a rozšiřovala tu myšlenku mezi děti.“ (R5)

Psychické problémy adolescentů očima dobrovolníků

Dalším příkladem individuálních problémů adolescentů jsou psychické problémy, s kterými se vedoucí v rámci své praxe setkávají poměrně často. Rozsah závažnosti se pohybuje od špatných nálad po známky úzkostného stavu.

„Nebo prostě nějaké jako špatné nálady, které několikrát nevíme, čím jsou třeba způsobeny, takže asi nějaká psychika prostě... No, když to беру za celou svoji praxi, a ne jako aktuálně, tak určitě jsme tam někoho s úzkostmi měli.” (R3)

V nejkritičtějších případech se vedoucí setkala s panickými ataky. Dobrovolníci se dostávají i do kontaktu s adolescenty, kteří trpí určitou diagnózou a užívají medikaci.

„No, to se hodně, hodně zhoršilo po tom covidu. Nebo asi i předtím, ale fakt, že přesně, jako už jsme teď dost párkrát měli jako panický ataky a fakt jako úzkosti, a to dítě prostě úplně hyperventilovalo. A tak, a to je hrozně na nic... Máme vlastně určité docela hodně dětí, co berou prášky takhle. Já tam moc nevidím. Nevím, čeho se to týká třeba konkrétně. Ale máme je tam.” (R1)

Co se týče dalších problémů u adolescentů jako jednotlivců, respondenti sdělovali, že se s vyloženě výraznými problémy u dětí neseťkávají. Uvádí v malé míře problémy se vztekáním, urážením a odmítáním. Když se objeví, tak nejsou závažné a časem, vlivem oddílového přístupu, se snižují. Citace charakterizující tuto skutečnost nejlépe shrnuje jedna z nich.

„A to já mám pocit, že vždycky se nějak časem vyřeší, děti se uklidní, nebo prostě ten oddíl je převychová, takže prostě budou poslouchat. A no, takže ty problémy jsou, ale většinou to, vlastně mám pocit, že ty starší pak jsou většinou už jakoby, zvladatelný dost, takže to nějak časem se zlepší.” (R1)

3.2.3 Řešení problémů adolescentů dobrovolníky

Operativní řešení problémů versus kooperativní řešení problémů

Z výpovědí dobrovolníků vyplývá, že jednoduché a nekomplikované problémy řeší vedoucí operativně, bez konzultace s jinými vedoucími. Co se týče složitějších problémů, obrací se na své spoludobrovolníky a do hloubky společnými silami přichází na postupy řešení daného problému. Do popředí vstupuje psychická podpora, vzájemné sdílení a kooperace.

„...ale tak jako obecně s těma ostatníma vedoucíma, je to spíš taková psychická podpora a s těmi si jako spíš radíme, buď s těmi na stejný úrovni nebo s ostatníma, co už ani nevedou vlastní

děti, ale celý oddíl. Tak tam si spíš řešíme jako konkrétní případy, že se něco stane, jako nějaký spory.” (R1)

„Ale většinou to řešíme dohromady. Když je to něco, co se stalo třeba odpoledne, tak to večer vyřešíme na radě. Pobavíme se o tom, případně prostě zavoláme někomu dalšímu, nebo rodičům, nebo nějak to, ale bavíme se. Občas se o tom bavím v užším kruhu, když je to něco osobního. Nebo naopak, když je to problém celé té skupiny, tak se bavíme o tom dohromady.” (R5)

Pocit nekompetentnosti řešit náročné problémy a krizové situace

V návaznosti na psychické problémy adolescentů se projevila problematika kompetenčních dovedností vedoucích řešit problémy a krizové situace, s kterými se v rámci své praxe s adolescenty potýkají. Dobrovolníci vnímají, že v určitých situacích nedisponují kompetencemi, aby je dokázali vhodně vyřešit.

„A já studuju psychologii, docela se o to zajímám, jsem dlouho vedoucí, a i tak si připadám absolutně nekompetentní. Jako fakt vnímám, že mám hodně omezené možnosti a dovednosti. A vím, že jsem na tom asi nejlíp ze všech těch vedoucích. Nevím, jako jsme tam třeba tři, co se nějak o to zajímají. Ale je to hodně na selském rozumu všechno, nebo většinou je to takhle v tom oddíle, a to není úplně ideální.” (R1)

„No nevím, ale myslím, že to tam není dost. Ale, jo, to tam funguje tak organicky, že když se něco stane. Třeba když přiběhl někdo z jiných vedoucích, jako starších, a bylo to, hej, nějaká holčička něco... A říká: Víš, že ty v tom máš asi větší skills. Pojd' se tam podívat. Já nechápu, co se děje. A já jsem taková, jo, dobře. A přijdu a extrémní panický záchvat. Jdem to řešit. Ale že přesně ten kluk byl jako netuším, co se děje, nevím, co s tím mám dělat. Což jakoby chápu, ale zároveň to je na nic, protože já jsem mohla být zrovna s jinou skupinkou dětí a on by to fakt asi nezvládl moc dobře.” (R1)

„Jako určitě by bylo dobré, jsme museli projít vůdcovským zkouškama a tam byly nějaké základy pedagogiky, nebo něco takového. Ale myslím, že to určitě nebylo dost do hloubky na to, abychom byli nějak víc kompetentní v tomhle. Spíš myslím, že jsme jako normální lidi v tomhle, takže dokážeme přesně utěšit dítě, když brečí, ale třeba diagnostikovat nějaký problém nebo nějak hluboce to řešit sami, to si asi netroufnu říct, že by fungovalo úplně.” (R2)

Vedoucí si zároveň uvědomují svou pozici dobrovolníků. Tato oblast není vždy jejich zájmem ani součástí jejich připravenosti, což vede k omezené intervenci zejména u méně nápadných

potíží. Závažnější situace pak vyžadují odbornou pomoc, kterou vedoucí vnímají jako nezbytnou, čímž dochází k posunu odpovědnosti mimo oddíl. Přestože existují postupy, jak s náročnými situacemi pracovat, v praxi často chybí systematické vedení a metodická opora.

„U nás prostě, když se tomu někdo z našich vedoucích nevěnuje, nebo to nestuduje, tak to vůbec není jeho zájem, ani jeho kompetence. Ono to zní hnusně, ale vlastně spoustu vedoucích tohle nemusí zajímat a ani nezajímá a na ten tábor jedou z jiného důvodu...” (R4)

„Takže když už to je fakt jako vážný, nějaký psychický problémy, tak to už vidíme, že prostě s tím nic jako už pořádně neuděláme. Tam se snažíme být nějakou podporou tomu člověku, ale prostě to už musí jako řešit odborník.” (R6)

„Když se nad tím zamyslím, tak u některých dětí si myslím, že se jako něco takového asi děje. A ta blbá věc je, že pocitově mám pocit, že s tím jednak nic moc neděláme. Druhá věc je, že s tím vlastně nic tak moc dělat nemůžeme... ale asi jsou jednoduše získatelný a najitelný postupy, co s tím dělat v krizových situacích.” (R4)

Ačkoliv by měly závažné problémy dětí přecházet do rukou odborníků, je nezbytné, aby měli dobrovolníci osvojené základní principy, jak s problémy pracovat a jakým způsobem je v danou chvíli řešit.

Řešení problémů s rodiči a odborníky

Dobrovolníci se často s problémy dětí obrací na rodiče, s kterými mají dobré vztahy, což může ulehčit proces řešení problému.

„Jsou věci, který bysme měli, a vlastně se někdy řeší s rodičema. Na druhou stranu mám pocit, že ty děti tam jsou dlouho a pravidelně, tak i s rodičema se vlastně známe, tak často je to jednodušší. A často ten rodič ví nebo tuší, že se něco takového děje.” (R4)

„Že na rodiče se obracíme často. Nebo i rodiče na nás. Že máme s rodiči dobrý vztahy. A vlastně se všema si tam tykáme, takže přijdou a vyřešíme.” (R5)

„No to je většinou přesně ten případ, kdy se obrátíme na ty rodiče. Když už tomu dítěti řekneš a snažíš se to s ním nějak řešit a ono se jako nic nemění, tak jdeš prostě za těma rodičema.” (R6)

Spolupráce s odborníky je v oddílech spíše výjimečná. Dobrovolníci ji většinou nepovažují za nezbytnou, a to kvůli omezené časové odpovědnosti za děti a nízké závažnosti situací. Pokud už podporu vyhledají, děje se tak spíše neformálně v rámci organizace. Z celkového kontextu

však vyplývá, že dobrovolníci nemají na odborníky kontakty, až na jednu organizaci s výchovnou poradkyní, a nechce se jim do složitého procesu řešení situace vstupovat, a tak se obracejí na rodiče.

„Na odborníky jsme se asi nikdy neobracali.” (R2)

„Pak jsou situace, o kterých by měl jako vědět nějaký odborník, ale i z nějaký legislativní věci se vlastně strašně málo a fakt jako hrozně průserových věcí, by bylo na to, aby my jsme s tím šli za odborníkem. My máme vlastně hrozně omezenou moc, zodpovědnost za to dítě, která je omezená strašně časově a za tu dobu se málo kdy stane něco, co by potřebovalo nějakou odbornou konzultaci s přeskočením rodiče.” (R4)

„Ale že bychom vztahy mezi dětmi řešili s někým mimo oddíl, to se nám asi nestalo. Při tý jedné situaci, při tý s těma mladšíma, tak máme ve středisku ještě v jednotce nad náma výchovnou poradkyni. Nebo je to člověk, který se má zabývat těmahle problémama. Chodí občas na kontroly do oddílu, na tábory, sleduje situace. A naopak, když my vidíme nějaký problém a nevíme si s ním rady, tak jdeme za ní a snažíme se to s ní nějak pořešit. Že by o tom měla vědět víc. Takže to řešíme s tímhle člověkem.” (R5)

3.3 Kolektivní vztahy ve skupině očima dobrovolníků

Třetím tematickým okruhem je samotná skupina. Zaměření se rozpíná do dvou směrů – vzájemné kolektivní vztahy mezi dětmi a vztahy mezi dětmi a dobrovolníky – vedoucími. V rámci vztahů mezi dětmi bude zaměření na jejich celkovou propojenost a na skupinové problémy. U vztahů mezi dětmi a vedoucími bude kladen důraz na styl výchovy, důvěru dětí ve své vedoucí a řešení kolektivních problémů.

3.3.1 Vztahy mezi adolescenty – propojenost

Dobrovolníci byli dotazováni, jak mezi sebou děti kolektivně fungují a jak se k sobě chovají. Tuto kategorii reprezentuje několik aspektů, které na sebe navazují a vzájemně se prolínají.

Semknutost ve skupině

Dalším aspektem, který reprezentuje vztahy mezi dětmi, je vzájemná semknutost. Ta významně vyplývá ze vzájemných dlouhodobých kamarádkých vztahů, kdy jsou děti na sebe silně vázány. Vztahy jsou budovány na vzájemné blízkosti.

„A vlastně v tý družině přestoupila jen jedna později, takže fakt jako spolu vyrůstají a jsou hodně semknutý.” (R1)

„Ted' jsem to vnímal, že jsem nějak překopával systém a rozdělil nějaké ty holčičí družinky a nějaké holky to hrozně špatně snáší, že už nemůžou být s těma kamarádkama. Takže asi hodně silný vztahy.” (R2)

Často dobrovolníci zmiňují, že typickým jevem je fyzická blízkost jedinců i mimo oddíl, ať se jedná o stejnou školu, bydliště či zmíněné kamarádství přesahující hranici oddílu. Tím pádem jsou vztahy posilovány o to silněji.

„A i tím, že je to jako relativně lokalizovaný, že to není jako celopražská věc, ale že drtivá většina lidí je jako s dvou čtvrtí, co spolu sousedí, tak se prostě jako znají víc a tohle to je jenom jako utemovává mezi sebou.” (R4)

Semknutosti dále přidává na významu zkušenost společných zážitků, které probíhají velmi netradiční formou, na kterou například z počátku nejsou děti zvyklý, musí se se situacemi popasovat, a to může vést k prohloubení vzájemných vztahů.

„...ale teda vztahy jsou podle mě hodně intenzivní tím, jak jsou to jako docela náročný zážitky nebo jako hodně specifický a netradiční zážitky, které ty děti jen tak nezažijou, takže jsou myslím hodně hluboký a silný.” (R1)

Sounáležitost ve skupině

Sounáležitost neboli sdílení identity, je dalším velmi důležitým prvkem ve vztazích mezi dětmi. Projevuje se několika způsoby. Většinou vyplývá ze společně stanovených hodnot, které oddíl zastává. Je hodně vázána na společnou ideologii, která se často liší od jiných běžně vykonávaných činností a přidává oddílu na výjimečnosti a odlišnosti. Příkladem může být ideologie indiánského ducha, který jednoznačně spojuje členy oddílu v jednotný celek.

„...mně teda i přijde, že když si zpíváš, u těch indiánských písni to cítím ještě víc, takže to ještě víc propojuje, a i ještě tím nás to víc vyčlenuje od jiných oddílů.” (R1)

„My jsme takový rádobý indiánský oddíl. Takže spíme třeba v týpku s ohněm a máme táborový ohně. Normálně, vaříme si na ohni. Na tři týdny jsme na louce mimo civilizaci. Takže to určitě přispívá, ten indiánský duch.” (R2)

Sounáležitost se také projevuje skrze společné zážitky a nekomfort, které jsou součástí oddílových aktivit. Děti jsou odtrženy od reality a vystaveny situacím a nezvyklým životním podmínkám, s kterými se běžně v životě nesetkají. Tyto nekomfortní a neobvyklé situace je nutí se sjednotit, propojit a pocítit příslušnost s danou komunitou.

„Vlastně podle mě tomu hrozně prospěje, že se to odehrává v úplně jiném vesmíru. Ty hlavní klíčové věci. Prostě úplně jiný prostředí, nekomfort. A ten nekomfort je regulovaný a sdílený pro všechny.“ (R6)

„A že se s těma lidma dostaneš i do nezvyklých podmínek. Takže jako by málo s kterým svým kámošem prostě najednou skončíš na víkend pod stanem.“ (R4)

Spolupráce ve skupině

Posledním aspektem propojenosti vztahů je spolupráce. V rámci oddílových vztahů funguje vzájemná spolupráce bez problémů. Skutečnost se opět odvíjí od faktu, že se děti znají od mala, jsou zvyklí se přizpůsobovat a pomáhat si, protože bez společné kooperace by skupina velmi těžko prosperovala.

„Že určitě ty věci, co zněj hezky, jakože jsou schopní spolupracovat, protože se znají dlouho a občas vidí, že to je potřeba, nebo tak něco, tak určitě budou platit.“ (R4)

Bez pochyby k tomu patří a vždy patřily stránky neshod a neochoty nabídnout pomoc ze strany jednotlivců. Ale tím, jak se jedinec ve skupině vyvíjí a učí se vzájemné pomoci, roste skupinová koheze.

„Tím, že vlastně taky už tam prostě vyrůstají nějakou dobu spolu, že vlastně možná se ze začátku třeba neměli tolik rádi, nebo si dělali naschvály nebo tak, ale že teďka vlastně jak jsou starší, tím, že prostě krásně spolupracují.“ (R3)

3.3.2 Problémy mezi adolescenty ve skupině

Druhá kategorie, která v rámci kolektivních vztahů mezi dětmi vzešla na povrch, jsou skupinové problémy – mezi adolescenty. Dobrovolníci nad touto problematikou v několika případech dlouze polemizovali. Uváděli, že se tak často se závažnými problémy, které by narušovaly chod skupiny, nesetkávají. Problémy spíše považují za přirozený aspekt skupiny, který se tam organicky vyskytuje a vždy vyskytoval. Nejčastější problémy, s kterými se dobrovolníci u adolescentů setkávají, jsou spojené s **hierarchií, rozepřemi a šikanou**.

Hierarchie mezi členy skupiny – mladšími a staršími adolescenty

Poznatky o hierarchii – rozložení postavení a vlivu členů ve skupině, byly respondenty opakovaně zmiňovány. Problémy v hierarchii nejčastěji souvisí s věkem jedinců, kdy starší členové (14-15 let) již ve skupině získali určitou sociální pozici, zato mladší členi (11 let) musí prokázat svou hodnotu. I přes snahu mladších může být proces jejich integrace složitější a

mohou získat nižší status, pokud nezapadnou do dynamiky skupiny. Skupinová dynamika je řízena skupinovou strukturou a naopak.

„Ale asi se mi v hlavě vybaví případy, kdy ty mladší děti dostanou jako víc, nebo jsou nějak vystrkovaný nebo tak něco, nebo je pro ně těžší se zapojit. Ale vlastně, co vím, tak jsou to spíš případy dětí, který v mladším oddíle nebo v jiném prostředí měly tu dominantní pozici a tady jsou na místě, kde ji nemají. A kde to ty starší to jako nezajímá, že dřív on někde byl ten hustej a tady nejsou ten hustej.“ (R4)

„Že mi vlastně přijde naopak, že máme jednoho kluka, který jakobyby chtěl něco dělat, aktivnější bejt, ale ty vůdci ho k tomu nepustí, ten zbytek. Což je možná to, co je negativní a ovlivňuje to chod tý skupiny.“ (R5)

V hierarchickém postavení členů nemusí hrát roli pouze věk, ale například i míra zapojení jedince ve skupině. Výrazní jedinci, kteří se hodně zapojují a jsou aktivní, mohou být vrstevníky i vedoucími vnímání jako oblíbenější a nadřazenější, a spíše introvertnější jedinci se mohou cítit podřazeně.

„Já si myslím, že pak to trošku působí, že ty, co jsou hodně jako extrovertní a takový... Oni to hodně dělají tím, že se jako snaží bavit se všema, tak jsou pak prostě takový jako oblíbení a že pak možná někteří si pak připadají trošku jako, že jsou méně oblíbení.“ (R3)

Rozepré mezi adolescenty

Co se týče vzájemného fungování mezi dětmi, probíhá v zásadě bez problémů a děti dokážou mezi sebou hladce komunikovat. Dochází přirozeně k občasnému nesouladu a konfliktům, což je však přirozená součást sociální dynamiky. Jedná se spíše o malé, krátce trvající spory, které nepřinášejí větší komplikace. Dá se ale říci, že skupinová kooperace převažuje.

„Tak ty starší si myslím, že jako mezi sebou fungují dost dobře... To bych řekla, že jako velký hádky, asi tak ne. Že to jsou spíš takové drobnosti, že prostě tenhle se se mnou teď nebaví, protože jsem se začal bavit s tímhle a takhle. Ale nemyslím si, že by to bylo něco závažného, jako nějaký zrady nebo tak.“ (R3)

„Ale tím, že jsou to děti v tomto věku, tak mi přijde, že to funguje úplně normálně, přirozeně. Je naivní si představovat, že budou mezi sebou vycházet každé s každým, úplně zvlášť v pubertálním věku.“ (R4)

Dobrovolníci naráželi také na problematiku sporů mezi pohlavími, v dívčí stmelené skupince a chlapecké skupince. V některých skupinách byly problémy viditelné, v některých se s nimi

nepotýkaly. Celkově se nejedná o zásadní problém, který by narušoval skupinové vztahy, spíše o přirozenou součást vývoje, kdy k těmto sporům mezi dívkami a chlapci standardně dochází.

„A... Kluci a holky mezi sebou vlastně vycházejí i v těch malých, i v těch velkých docela dobře mi přijde. Nebo jakože... Moc tam nevnímám takový to, že se kluci štítí holek, nebo naopak, že spolu všichni nějak jakoby docela v pořádku interagují, mám pocit.” (R2)

„Někdy to je i, že se hádají. Máme tam různé skupinky, jakože pár holek drží spolu, kluci mají takovou partu, dvě, tři.” (R5)

Do popředí vstupuje i faktor sociální identity, kdy se jedinci ztotožňují se svými družinami navzájem a vymezují se proti jiným.

„No a pak máme problém s tím, že jsou jako takový rozepře mezi těma družinama a když se někdo třeba hodně baví s jednou družinou, to je takový jako, ty jseš náš, tak proč se bavíš s nima tak moc, což je náš problém trošku, co řešíme.” (R1)

Šikana mezi adolescenty

Posledním aspektem skupinových problémů je šikana, na kterou je z pohledů dobrovolníků nahlíženo různě a jejich názory a postoje se liší.

Někteří vedoucí uvádí, že se s šikanou mezi dětmi setkávají. Dotýkají se tématu vyčleňování jedinců z kolektivu jinými členy, kteří mají navrch. To souvisí s výše popsanou hierarchií – v těchto citacích ale vedoucí hovoří s vyšší mírou závažnosti. Na mladší adolescenty je z pohledů starších pohlíženo shora, a to má za následek to, že zastávají nižší sociální status ve skupině. Zároveň tak, že nedosahují dostatečných kompetencí v určitých dovednostech. Vyčleňování jsou většinou jedinci, kteří v kolektivu nevynikají a nejsou tolik průbojní jako jiní.

„A největší bývá asi fakt problém, no přesně, nějaký jako výraznější, silnější jedinec a někdo naopak takový jako utáplejší.” (R1)

Jiný dobrovolník naznačuje jistý výskyt šikany, ale její téměř bezproblémové řešení, kdy je „útočníkovi” vysvětleno, proč se nemá chovat nevyhovujícím až škodlivým způsobem. Otázkou zůstává, zda slova autority skutečně nabývají na významu a šikana neprobíhá skrytě mimo dohled vedoucích.

„Asi je tam klasicky, jako ve všech skupinách, je tam šikana. Ale přišlo mi, že nikdy to nebylo nějak extra vážný. Že 95 % případů se dá vyřešit tím, že si vezmeš ty děcka stranou a řekneš

jim, že tohle už není sranda... že ty děcka jsou jako, aha... tak většinou se to dá vyřešit takhle.”
(R6)

Jiní vedoucí naopak zmiňují, že se vyloženě s šikanou nesetkávají. Vnímají jako běžný jev, že se ve skupině vyskytují přirozeně vůdčí osoby, kteří vynikají.

„Ale nemyslím si, že by pak nějak šikanovaly ty ostatní. Spíš jsou tam takové osoby, které víc to vedou a pak jsou tam i ty, co třeba zase tak moc nejsou průhojný, ale nemám pocit, že by byly nějak šikanovány.” (R3)

Další citace opět naznačuje, že šikana je přehnaný pojem, které nepřísluší označení situacím, které v oddílech vznikají. Občas dochází k přehnanému, vulgárnímu a agresivnímu chování, které vzniká především mezi partou kluků, ale má krátkodobé trvání.

„Jo, asi ne, vzájemně mezi dětmi, jakože něco ostrýho, to si nevybavuju, že by to jako bylo někde v hranicích šikany jako šikany. Jako občas jsou na sebe drzý, sprostý a tak, a to jako by jsou, ale to jsou i mimo náš oddíl podle mě... a občas spíš jsou to nějaký takový jako jednorázový věci, že si prostě parta kluků z jinýho kluka dělá srandu a už si ji prostě jenom dělají moc dlouho a už je to jako otravný a přestane to být vtipný.” (R4)

Objevily se rozporuplné názory, jak vedoucí pohlíží na šikanu a vyčleňování. Někteří vedoucí jsou si se šikanou jistí, jiní naopak tvrdí, že se šikanou nemají takové zkušenosti, ale přesto opakovaně zmiňují vyčleňování jedinců z kolektivu. Z výpovědí vyplývá, že vedoucí vnímají hranici šikany velmi odlišným způsobem. Lze polemizovat nad tím, jaké jsou za tím důvody. Zda se jedná například o subjektivní pohled, který se vykrytalizoval z vlastní předešlé zkušenosti, nebo zda skrze přátelské kolektivní vztahy není lehké šikanu objevit?

3.4 Vztahy mezi adolescenty a vedoucími

Stejně jako předešlá kategorie je i tato – vztahy mezi vedoucími a dětmi – velmi rozsáhlou problematikou. V rozhovorech se objevilo velmi zajímavé, dá se říci diskutabilní téma **přístupu vedoucích k dětem**. Jako další téma vzešla **vzájemná důvěra**, která je s dvěma odlišnými přístupy úzce svázána. Poslední téma se týkalo **řešení skupinových vztahů**.

3.4.1 Dobrovolníci jako autority ve vztahu k adolescentům

I přesto, že se jedná o neformální skupiny, které jsou založené na dobrovolném členství, autorita je jedním z hlavních faktorů, který by měli vedoucí vědomě budovat a rozvíjet, aby byl uvnitř skupiny zajištěn určitý řád a pravidla. Téměř všichni dobrovolníci mají pocit, že jisté autoritativní postavení mají u dětí vybudované.

Pozitivum autoritativního přístupu

Pozitivum autority spatřují v tom, že děti na prosby a oznámení toho, co je potřeba udělat, odpovídají většinou kladně a instrukce vedoucích poslouchají.

„A ten autoritativní, no tak tam je přesně lepší, že mají nějaké hranice.“ (R3)

Celkově je z výpovědí cítit, že ve vztazích panuje také velká volnost, kde autoritativní přístup není ten nejvíce dominantní, který by vzájemný vztah charakterizoval. Přesto mají vedoucí nastavené hranice, kdy je zmíněná volnost potřeba zastavit a je třeba dbát a respektovat určitá stanovená pravidla a zásady. Ve většině případů dokáží adolescenti přečíst situaci a poznat limity, které si nesmí dovolit překročit.

„...ale ty poznáš a přesně i ty děcka na tobě poznají, když to není sranda a kdy je potřeba tě fakt poslechnout. A myslím, že to mám takhle nastavený fakt dobře s nima a že to funguje oboustranně.“ (R6)

Autoritu si vedoucí u dětí vybuchovali různými způsoby. Dva z nich zmiňují, že to pro ně byl přirozený proces, pravděpodobně doprovázený dlouholetou zkušeností, věkem adolescentů a automaticky vyšším hierarchickým postavením.

„Jako já myslím, že tu autoritu není tak těžký udržet v tý my skupince, jako že ji tam nějak mám asi přirozeně, doufám. Že ty holky už mě jako docela znají a mají mě docela rády, takže jako vnímám, že i když přesně ony začnou dělat hrozný bordel a skákat po mně... Nebo jasně je jako vidět, že to překračují, tak jako stačí říct, hele už ne, už nemůžete a ony to docela rychle pochopí už samy, protože jsou i větší.“ (R1)

Negativum autoritativního přístupu

Dobrovolníci se shodují na tom, že hlavní negativum autoritativního přístupu k dětem je, když sami musí něco výrazně zdůraznit, zakázat či působit výslovně autoritativním dojmem. Nechtějí v dětech vyvolávat pocit, že by se jich měly bát. V některých situacích je však důraznější přístup potřeba, ale nese s sebou jistá negativa, jako například možné odtažení dětí od vedoucích.

„Je potřeba to dělat, tohle není v pohodě, tohle není OK, nelíbí se mi to. Nebo dala jsem to jako fakt najevo. Tak z toho byly takový jako, wow problém a jako vlastně docela koukaly, že fakt jako jim to bylo vyčteno. A byly z toho ale jako i takový jako smutný... A tak jako se to různě projeví do těch vztahů a jakože to docela jako oddálilo ten náš vztah...“ (R1)

Někdy je autoritativní přístup využíván vyloženě záměrně, kdy jsou k tomu jisté důvody. Vedoucí si je však vědom toho, že by se dalo jít jinou rozumnější cestou, která by ale vyžadovala více úsilí.

„Na spoustu věcí mám méně energie. Vícekrát a častěji, než bych chtěl, tak si dupnu nebo zařvu. Nebo tak něco, že nemám energie na to, to řešit tou cestou, která podle mě je rozumnější a logičtější, ale stojí energii.” (R4)

Věková hranice mezi starším adolescentem a nově nastoupeným instruktorem

Z hlediska nastavení autority mezi vedoucími a dětmi vzniká dle několika vedoucích problém ve věkové hranici starších adolescentů a nových rádců/instruktorů, kteří ve svých patnácti letech nastoupili do role autority. Problém nastává v tom, že jsou si často velmi věkově blízko a mají mezi sebou pevná přátelství. Tím pádem je těžké vybudovat autoritu, která by vztah oddělovala.

„Tak jako pak jsou třeba lidi, kteří potom naopak vedou někoho, kdo není vůbec o tolik mladší, že to jsou třeba jen o tři, čtyři roky, takže ten vztah autoritativní je takový jako bližší díky tomu věku, ale zároveň tam je menší ta autorita nějaká získaná takhle jenom jako hierarchicky.” (R1)

Dle citací je problematika komplikovaná i faktem, že se jedinci navzájem stýkají mimo oddíl ve volném čase, takže nastavování hranic je o to složitější. Tato skutečnost není problematická pouze tím, že děti nepovažují rádce/instruktory za autoritu, kterou musí poslouchat, ale odráží se to i na samotném chodu oddílu, kdy vzájemně blízké vztahy a nedostatečný pocit autority zapříčiňují nezáměr o angažovanost ve prospěch dětí.

„...ale mám třeba trošku problém s tím, když se ty nejstarší děti baví s těma instruktorama a pak vlastně se nevěnujou těm hrám nebo vlastně tomu programu, který je určený pro ty děti.” (R3)

Přechod jedince z role dítěte na instruktora nemusí být lehká záležitost a bez pochyby trvá nějaký čas, než se do role adaptuje.

„...čím mladší instruktoři jsou, tím mají blíž k těm dětem. Logicky proto, že z toho dětského oddílu vylezli, a ještě před nedávnem byly furt děti. Takže mnohem víc chápou jejich pohled na věci, víc chápou věci, co je baví a nebaví, mají k nim blíž a přirozeně méně chápou nějaké ty organizační věci.” (R4)

Z výpovědí vyplývá, že nízká věková hranice dětí a instruktorů vícero důvodů narušuje chod oddílů, ale do řešení problému se kvůli složitosti jeho vyřešení vedoucí více nehrnou. Na druhou

stranu mohou instruktoři profitovat z žité zkušenosti a vytvářet prostor pro debatu se staršími vedoucími ohledně toho, jak k problematice přistupovat a vytvořit kompromisní prostředí pro všechny strany.

3.4.2 Dobrovolníci jako kamarádi ve vztahu k adolescentům

Druhá kategorie tématu vztahů vedoucích a dětí je zdánlivě opoziční pól té první – přátelský přístup k dětem. Přístupy jdou však v mnohých aspektech ruku v ruce.

Pozitiva přátelského přístupu

Jak bylo naznačeno výše, v dětských oddílech převažuje přátelský přístup k dětem nad autoritativním. Pozitiva přátelského vztahu jsou spatřována v mnohých ohledech. Pevný pilíř přátelských vztahů, který je budován mezi vedoucími a dětmi dlouhodobě, se projevuje v příjemném prostředí a přirozenosti.

„Já si myslím, že ty pozitiva toho kamarádkého vztahu jsou prostě pak ta příjemnější atmosféra tam.” (R3)

Skrze přátelství, které lze charakterizovat propojeností a vzájemným porozuměním, dochází ke snadné spolupráci a respektu v rámci delegování úkolů ze strany vedoucích dětem. Na základě vzájemné blízkosti vedoucí dětem vysvětlují, proč jsou určité věci potřeba a ony chápou jejich břímě zodpovědnosti a snaží se jim vycházet vstříc.

„Ale snažíme se vždycky spíš být kamarádi. No, a třeba to vysvětlit kamarádsky, že prostě teď to musí udělat. A oni pak si většinou chtějí přesně zachovat tu kamarádkou rovinu. Takže, no, jo, řeknu dobře, máš pravdu a udělej to, no. Že nemusíme, třeba, dávat tresty...” (R2)

Na druhou stranu si také děti díky hloubce vybudovaným vztahům mohou dovolit projevit nesouhlas a nespokojenost, což může přispět k pozitivnímu progresu a posunu spolupráce na obou stranách.

„Myslím si, že je super, že my se jako vedoucí snažíme připravovat aktivity pro ty děti tak, aby je to bavilo a oni se snaží je hrát s náma. A že ale moc dobře poznáme, když je to špatně nastavený a že když je to nebaví, tak to dají jako najevo. Ale nesnaží se to jako v tu chvíli kazit. Ale pak jako přijdou a řeknou, ty jo, to bylo na nic. Ale jako běhají dál, třeba.” (R5)

Negativa přátelského vztahu

Co se týče negativ přátelského přístupu, vedoucí je detekují nejvíce v občasné nadměrné shovívavosti a volnosti. Dobrovolníci někdy považují vztah za až moc kamarádský, kdy nejsou dostatečně vyostřeny hranice toho, co si mohou děti vůči vedoucím dovolit.

„Negativa jsou určitě, že vlastně ty děti pak očekávají trošku víc té benevolentnosti nějaký, že vlastně jim budeme víc ustupovat nebo víc jim vyhovovat v nějakých jejich přáních.“ (R3)

Navíc, jedna vedoucí zmínila, a je žádoucí to zmínit, že se děti mohou až moc emocionálně napojit na svého vedoucího, což může představovat úskalí v mnoha směrech pro obě strany.

„No a potom ještě je asi těžký pro mě, když se nějaké děti až moc na mě napojují, že přesně máš nějaký ty, co jsou jako víc průbojní a nebojí se projevovat nějaký jako ten vztah k tobě a třeba mě mají jako i radši, jsou jako napojenější nebo jako radši jsem pro ně důležitější.“ (R1)

Z rozhovorů vyplývalo, že s vyrovnáním rovnováhy přístupů mají dobrovolníci občasné problémy.

„No a myslím, že je hodně těžký najít tu správnou hranici, protože jsi prostě nad nima a jsi tam jako nějaký pedagog dejme tomu... Ale zároveň jste si hodně blízky, a i ty si s nimi prožíváš hodně věcí, které jsou pro ně i pro tebe velký jako růstově i zážitkově.“ (R1)

Ale celkově můžeme usoudit, že vztahy fungují na poměrně fungujícím vyvážení obou přístupů. Přesto ale dominuje přátelský přístup. Celkově na mě postoje respondentů vytváří dojem, že jsou s kamarádským přístupem spokojeni a že se jedná o hlavní komponentu a podstatu celého fungování dětských oddílů, který je postaven na blízkých vztazích, transparentnosti a otevřenosti, kde je ale jistý autoritativní přístup žádoucí.

3.4.3 Důvěra adolescentů k dobrovolníkům

Otevřené svěřování

Zásadní projev důvěry, který v oddílech dominuje, je svěřování se. Dobrovolníci se shodují, že v oddíle působí vedoucí, kteří jsou otevřeni tomu si děti vyslechnout a být jim oporou.

„A kdyby určitě tam nějaký problém byl, tak věřím i, že by přišel za náma, jako kdyby to nezvládal, že přijde i za náma, za vedením, a pak bychom to řešili.“ (R2)

Může následovat určitá forma podpory. Nemusí jít o instrumentální oporu, jako vyřešení situace, ale například o emocionální oporu ve formě naslouchání.

„Nemůžu říct, že by jim uměl pomoci, ale určitě jako vyslechne a může nabídnout nějakou formu pomoci nebo tak.“ (R3)

Vedoucí zmiňují, že si dítě vybírá, ke komu má blízko a komu se svěří. Někdy se do role odvážného, kdy se občas možná těžko odhaduje hranice soukromí adolescenta, postaví i sám vedoucí, kdy osloví dítě, zda se něco neděje.

„Na druhou stranu si myslím, že jsou jako kombinace nebo prostě vztahové úsečky mezi určitými dětmi a určitými vedoucími, kde to dítě je ochotný přijít samo anebo ten vedoucí jako tuší a vidí, že se něco děje a jako počká si na nějakou chvíli, kdy je jako v pohodě se na to zeptat.“ (R4)

Bariéry svěřování

S otevřeností svěřovat se vedoucím souvisí určité bariéry. Možnost svěřit se s problémem vedoucímu je velmi individuálně vnímaná záležitost. Formálně jsou sice děti obeznámené, že se mohou svěřit komukoliv, ale v praxi to závisí na mnoha faktorech – jejich osobnosti, vztazích a míře důvěry. Některé děti si problémy a vnitřní konflikty raději nechávají pro sebe a nechtějí je ventilovat navenek. To se poté ale může projevit na jejich chování. Často se navzájem přirozeně svěřují blízcí kamarádi a sourozenci, což ale nemusí vždy vést k produktivnímu výsledku.

„... obzvlášť někteří sourozenci, tak to mají spíš tak, že chtějí si to jako řešit spíš v sobě a že jako jenom na venek působí tak jako protivně, ale že si to jako řeší v sobě a moc to nechtějí ventilovat. Ale nemám pocit, že zrovna ten konkrétní příklad těch dvou sourozenců, že by se jako pak cítili líp, když si jako povídají...“ (R3)

Sdílení také často neprobíhá záměrně, na základě vyvolaného impulsu od vedoucího, ale dostane se na povrch řekněme náhodně, díky vzájemnému vztahu a důvěře, kterou si dítě samo vytváří k určité osobě.

„... a když, tak to není z našeho přičinění, že bychom se k tomu dostali, ale že to je nějaká kamarádská blízkost.“ (R4)

Role důvěrníka

Posledním aspektem důvěry, který se objevil ve spojitosti se svěřováním se, je role důvěrníka. Tato role je charakterizována jako koncept, kdy by primárně v průběhu tábora byla určena osoba, ke které by se mohly chodit děti svěřovat a sdílet cokoli, co potřebují. Tato role je na táboře vedoucími vnímána za užitečnou a potřebnou, ale je zároveň složitá na realizaci. Externí

osoba by pravděpodobně přinesla výhodu v tom, že by byla nestranná a každé z dětí by si k ní měl možnost nově vybudovat vztah a nebát se, že se informace rozšíří do skupiny. Vedoucí se však shodují, že důvěrník by měl být někdo, kdo je součástí oddílu a tím pádem by nenarušoval chod skupiny.

„Já si trošku myslím, že pokud by tam byl někdo psychicky odolnej, tak si myslím, že ta jedna role by byla i fajn.” (R3)

„To jsme hodně řešili teďka. Jakoby funkce důvěrníka na táboře. Ale moc se to ještě nepodařilo zavést. Ale mělo by to přesně být nějaký otevřený ucho nebo takový ne úplně asi terapeut, ale prostě nějaký... Někdo, za kým se můžeš přijít svěřit a popovídat si, ale zase je hrozně těžký... Že to nemůže být někdo externí, protože ty děti nepůjdou za někým externím. Ale zase prostě, že někdo, kdo v tom oddíle normálně funguje, tak ty děti už k němu mají nějaký vztah.” (R1)

Vedoucí cítí potřebu nebo si přejí mít v oddíle jednu specifickou osobu, která by se věnovala duševní pohodě dětí a vnímají, že by bylo zavedení role pro chod skupiny velmi přínosné. Ideálně by se mělo jednat o osobu, která má k tomu předpoklady nebo se o to zajímá, ale o roli by se musel někdo dobrovolně aktivně hlásit. V některých případech roli důvěrníka částečně supluje zdravotník, ale není to jeho priorita, jelikož většinu času řeší fyzická zranění. Záměr zavést roli důvěrníka existuje a je vnímán jako smysluplný. Je podporovaný a v některých oddílech se k jeho zavedení aktivně směřuje, i když formální podoba zatím často chybí.

„Takže já bych byl hrozně rád, aby to jako fungovalo a dělo se to tam. Na druhou stranu, nemůžu to nikomu nařídít a když někdo přijde s tím, že se o tyhle věci zajímá, že je v tom jako dobrej, že se tomu věnuje, tak já myslím, že to bude rozhodně dobře, ale...” (R4)

„Letos to chceme zavést. Ještě úplně asi nemáme formu, jako nějakou vymyšlenou, ale chceme to nějakým způsobem vytvořit na táboře, aby děti věděly, za kým můžou přijít.” (R5)

Z pohledu dvou dobrovolníků je na roli skrze členy oddílu nahlíženo skepticky a role samotná by z jejich pohledu nebyla z počátku efektivně využívána. I přes tuto prvotní komplikaci by o zavedení role stáli.

„Myslím si, že i kdyby ten člověk celý tábor jako by nic nedělal a nikdo za ním nepřišel, tak by mi jako dávalo smysl to vyhlásit.” (R4)

3.5 Podpora dobrovolníka ze strany organizace

Podpora pro dobrovolníky by se dala označit za jeden z nejdůležitějších prvků dobrovolnictví z mnoha úhlů pohledu, bez kterého by nebyli dobrovolníci schopni efektivně fungovat a prosperovat. Jelikož je podpora v rámci dobrovolnické činnosti velmi široký pojem, potřeboval rozdělit do více podoblastí.

3.5.1 Formy podpory pro dobrovolníky

Podpora efektivity vedoucí role

Tato forma se projevuje tím, že je vedoucím zajišťována podpora v tom, stát se budoucím vedoucím a efektivně se s touto rolí sžít. To je realizováno skrze různé kurzy a školení. Všechna tato podpora je připravuje na budoucí roli a pomáhá rozvíjet potřebné kompetence pro práci s dětmi.

„My jako máme ten přípravný kurz. A tam se jakoby rok připravuješ před tím než jseš vedoucí, kde se tohle nějakým způsobem učíš, nevím, jestli dost nebo málo.“ (R1)

Podpora efektivity vedoucí role je zároveň, a z velké míry, zprostředkovávána skrze osvětu a vedení starších vedoucích, kteří se snaží své zkušenosti a dovednosti předávat nově nastoupeným instruktorům. Pomoc a podpora bez pochyby vznikají i přirozenou cestou, kdy instruktoři postupně přebírají větší míru zodpovědnosti a zároveň si v rámci skupiny vytvářejí prostor pro vzájemnou oporu, sdílení zkušeností a spolupráci.

„Máme jako školení vedoucích a instruktorů, kde se snažíme předávat my starší těm mladším nějaký ty rady, co třeba nedělat, co dělat, jak tu práci zefektivnit.“ (R3)

„Určitě nás jako mentorují nějakým způsobem, že prostě celkově ten skauting je založený na tom, že jako ty starší vedou nebo provádějí tou cestou.“ (R5)

Lze shrnout, že podpora efektivity vedoucí role pro mladé jedince, kteří do role vrůstají, bývá zajištěna. Otázkou však zůstává, zda je podpora dostatečná i pro starší vedoucí? Na to nám možná odpovídají dva respondenti, kteří působí v oddílu, jež je složen z mnoha aktivních členů a má strukturovanou nadstavbovou podporu. Je zde realizována pravidelná průběžná podpora ve formě školení, workshopů, seminářů a přednášek zaměřených jak na praktické, tak i psychologické aspekty práce s dětmi (např. krizová intervence, psychická první pomoc nebo tvorba programu pro různé věkové skupiny). Organizace se ohlíží na potřeby vedoucích a snaží se jim zprostředkovat program na téma, který si vedoucí přejí. Zajišťují ho interně i externě.

„My to máme tak nastavený, že vlastně oni mají nějakou představu, co potřebujeme, co bychom měli mít, nějaký základ, což byla ta bezpečnost a první pomoc. A pak jsou takový dobrovolný semináře. Budeme mít třeba tu psychickou první pomoc, krizovou intervenci jsme měli... Přijde mi, že co si řekneme, tak to nám zařídí, přinesou. Bud' to sami jsou schopni přidat, nebo seženou nějakýho externistu...” (R5)

„Jo, jo, jo. Dělají se teď hlavně poslední dobou, řekněme nějaký dva tři roky. Tak třeba u nás v klubovnách po schůzkách se občas objednávají nějaké jako programy nebo přednášky... Od takových těch základů, jako první pomoc... ale teď i nějaký jako konkrétnější. Jako jak tvořit program prostě pro starší věkovou skupinu, řekněme 15+, nebo i teď poslední dobou se to řeší víc, takový ty mentální, ty... Jakoby jak s těma dětma pracovat na téhle úrovni.” (R6)

Organizační podpora

V rámci podpory je kladen důraz také na organizační podporu. Vedoucí se shodují, že mají k dispozici zázemí a pomoc ze strany oddílů, které jim pomáhají s praktickými organizačními aspekty jejich činnosti. Tato podpora zahrnuje například informace o dostupných grantech, pomoc s jejich vyřizováním, a také praktické návody na vyúčtování a další organizační záležitosti. Vedoucí tuto podporu vnímají jako dostupnou a užitečnou.

„Mám nad sebou tu ligu, která nám pomáhá, s grantama nám hrozně pomáhá, že nám zařizuje granty, říká nám, co je za granty a tak.” (R2)

„Když to vezmu od toho, co funguje, tak si myslím, že je to otevřený v podpoře, co se týká velmi jako, skoro až jako procedurálních a mechanických věcí, jako jak udělat vyúčtování nebo tak něco.” (R4)

Psychická podpora

Názory vedoucích na zajištění psychické podpory ze strany oddílů se liší. Jedna respondentka zmiňuje, že oceňuje možnost přirozeného sdílení v těžkých chvílích se svými spoludobrovolníky nebo že má možnost využít prostor pro odpočinek. Ale shledává nedostatky v systému podpory, který by přesahoval pouze neformální sdílení. To samé zdůrazňuje další dobrovolník, který cítí oporu ve svých přátelích, ale jiným způsobem se mu jí nedostává.

„Ale je to taková, jako přesně, taková jako přirozená, organická podpora v rámci jako blízký skupiny, ale není to nic jako nějak strukturovanýho.” (R1)

„Já osobně asi psychickou podporu mimo ty kamarády, asi moc nemám.” (R2)

Objevují se ale i náznaky snahy o zlepšení, důraz na reflexi a zpětnou vazbu v rámci vedení.

„Myslím si, že teď jako poslední roky se jako vedení snaží hodně jako dbát na nějakou reflexi, zpětnou vazbu a komunikaci, co bychom mohli zlepšit.“ (R3)

Celkově se tedy ukazuje, že zkušenost s psychickou podporou je velmi individuální. Někteří ji zažívají přirozeně v rámci týmu, jiným chybí její jasnější a strukturovanější forma. Je nutné zmínit, že závisí na jednotlivých organizacích, ve kterých se poskytovaná podpora liší.

3.5.2 Nedostatky a limity podpory pro zefektivnění práce dobrovolníků

Tato kategorie rozvíjí předchozí část věnovanou formám podpory a zaměřuje se na identifikaci nedostatků a omezení, které mohou snižovat její přínos pro efektivní působení dobrovolníků. Zahrnuje jednak postoje vedoucích k využívání dostupné podpory, jednak upozorňuje na oblasti, kde je stávající podpora vnímána jako nedostatečná či neodpovídající potřebám vedoucích.

Nedostatek času a energie dobrovolníků

Citace ukazují na nedostatek času a energie u vedoucích, což výrazně ovlivňuje jejich angažovanost v dalších aktivitách, jako jsou školení a přednášky, které by možná přispěly k zefektivnění jejich práce s dětmi. Jedná se o nedostatečné prostředky a angažovanost ze strany oddílů. Mladší vedoucí často nemají čas a energii se nadstavbové podpoře věnovat. Není pro ně v silách, aby zvládali nároky na vedení oddílu a současně se věnovali dalšímu vzdělávání a úkolům.

„No jako ten oddíl, že není schopný to sám poskytovat, protože jsou to samý mladí vedoucí, kteří nemají to vzdělání, ani ty zkušenosti, ani tu energii.“ (R1)

„My jsme takový dost soběstační, nebo prostě děláme ten oddíl, a to nás většinou vyšťaví natolik, že už pak nemáme chuť dělat další věci.“ (R2)

„Ale zase je to přesně s tím, že málokdo z lidí starších má ke svým věcem ještě energii na to dělat to pro tohle.“ (R4)

Nedostatek nadstavbové podpory pro zefektivnění práce s dětmi

Mnoho vedoucích zmiňovalo nedostatek nadstavbové podpory od organizace v rámci zlepšení efektivnosti práce s dětmi. Kromě dobrovolníků 5 a 6, kteří v rámci své činnosti nadstavbovou podporu dostávají, ostatní zmiňují, že takovou možnost nemají, spíše jen ze své vůle navštěvují různé přednášky pro jejich sebevzdělávání.

„Ale vůbec nemáme kurzy první psychické pomoci, což je prostě úplný vtip... A je to hrozný, že se to neučíme. A nějak se to snažíme, chodit na nějaké kurzy, jako třeba pro Junáka nebo nějaký osobní, jenom pro náš oddíl, abychom se to naučili. Ale ono je fakt blbý, že to jako není jednoduchý se to naučit i na těch nějakých basic základech.” (R1)

„Vyloženě nějaké kurzy asi jako na toto vedení nebo takhle asi nemáme. Koukáme se vždycky třeba na ty kurzy toho Skautského institutu, ale je to spíš tak jako že dobrovolné, kdo tam chce jít, než že bychom to měli nějak od toho vedení, myslím si.” (R3)

Vedoucí by cenili kurzy zaměřené na psychickou pomoc a další odborné dovednosti, které by jim umožnily efektivněji pracovat s dětmi i ostatními vedoucími. Postrádají strukturovanou podporu. Chybí konkrétní nabídky nebo externí odborníci, kteří by mohli tyto kurzy zajistit.

„To si myslím, že by určitě nevadilo, kdybychom měli nějaký školení, jak pracovat s psychikou, jak u dětí, tak u instruktorů, nebo i mezi těma vedoucíma, jako ten kolektiv.” (R3)

„Nějaké školení se dějou, ale ty školení stejně jako všechno fungujou zase jenom z toho, že ty jako starší lidi to, co vědí nebo nevědí, oni nějak předávají dál. Což ale znamená, že často tam podle mě chybí nějaký jako vnější podnět, nebo nějaká jako objektivnější věc, jak věci dělat správně.” (R4)

Lze se domnívat, a v rozhovorech to vícekrát zaznělo, že tato strukturovaná forma podpory je pro oddíly s menším množstvím členů komplikovaná na zprostředkování, protože nemají vhodné a dostatečné prostředky na její realizaci.

4 Sekundární analýza

V průběhu primární tematické analýzy rozhovorů s dobrovolníky byly identifikovány klíčové oblasti, které reflektovaly výzkumné otázky. V rámci sekundární analýzy jsem se rozhodla znovu projít původní data s novým cílem, a to zaměřit se na hlubší význam poznatků a zároveň přinést možný nový přesah vyvstalých poznání do praxe.

Sekundární analýza zahrnuje několik jednotlivých problematik, na které nahlížím z jiné perspektivy a snažím se postihnout jejich komplexitu a provázanost. Zasloužily by širší rozpracování, a to i v rámci případných rozšiřujících výzkumů. Konkrétně se zaměřuji na osobnost samotných dobrovolníků, specifika vzájemných vztahů dobrovolníků a adolescentů a skupinovou dynamiku adolescentů.

Psychosociální vývoj dobrovolníků a morální rovina jejich závazku

Z výpovědí vyplývá, že dobrovolnictví není jen jednosměrná činnost, která by byla vykonávána jen za jedním účelem – ve prospěch druhých. Projevilo se, že vykonávání dobrovolnické činnosti slouží jako podstatný prostředek seberozvoje a seberealizace. Osobní přínos byl zmíněn jako jeden z hlavních motivačních faktorů – rozvoj osobnosti, zážitky a růst do vyšší vedoucí pozice. Dobrovolníci tedy činnost nevnímají pouze altruisticky, ale jako současný rozvoj identity a životních kompetencí. Můžeme tak říci, že oddíl slouží jako významná socializační instituce nejen pro adolescenty, ale i samotné dobrovolníky. Tvoří se vztah jedince ke skupině a formuje se jeho pohled na svět, vztahy a sebe sama.

Je také zřejmé, že pro dobrovolníky je jejich činnost silně hodnotově orientovaná. Vyplynulo, že je pro ně výsadou zastávat roli dobrovolníka. Také mluvili o morálním závazku „vracet“ skupině zpět to, co mu dala a o vděčnosti. Tyto pocity lze chápat jako projev silné příslušnosti ke komunitě, ale zároveň může být v určité míře zdrojem nátlaku, pokud je morální závazek příliš silný a ovlivňuje dobrovolníkovu zapojení v oddíle. Dobrovolníci mohou žít pod tlakem závazku, z kterého se nelze lehce vyvlíknout a mohou upozadovat své individuální potřeby ve prospěch kolektivu. Otevírá se tak otázka potřeby péče o duševní zdraví a podporu dobrovolníků.

Dobrovolníci jako neformální vychovatelé: role autority a přítele ve vztahu k dětem

Z kombinace přístupů dobrovolníků k dětem, „autorita versus přátelství“, vyplývá, že dobrovolníci hledají rovnováhu mezi výchovným autoritativním vedením a neformálním kamarádským přístupem. Lze říci, že se jedná o souběžné zastávání obou rolí. Nová perspektiva umožňuje pohlížet na dobrovolníky jako na neformální vychovatele, kteří realizují svou roli nejen skrze určité normy a zásady, ale i skrze osobní přístup a blízký vzájemný vztah. Výzvou však zůstává hranice mezi „autoritou“ a „přítelem“, tedy zachování respektu, ale zároveň blízkosti a otevřenosti. Tento dvojitý vztah se může stát zdrojem nejistoty i opory. Nedostatečně rozlišené hranice mohou mít vliv na chování dětí nebo přístup dětí k vedoucím.

Komplexní pozice vedoucích: vztahy, důvěra a hranice pomoci

Dobrovolníci se v rámci svého působení často ocitají v roli facilitátorů skupiny. Jejich dlouhodobé zapojení, neformální autorita a blízké vztahy v rámci oddílu vytvářejí prostor pro důvěru a otevřenost, díky čemuž jsou schopni rozpoznávat i náznaky psychických nebo sociálních obtíží u dětí. To souvisí i s tím, že vedoucí také často fungují jako prostředníci mezi dětmi a jejich rodiči. Vztahy dobrovolníků a rodičů jsou většinou dlouhodobého charakteru a pozitivního ladění, což vedoucím umožňuje komunikovat ohledně problémů a potřeb dítěte, které mohou být důležité pro další rozvoj či řešení vzniklých problémů.

Oboustranná důvěra a blízkost dětí a dobrovolníků však zároveň staví dobrovolníky do náročné pozice. Mnozí vedoucí si uvědomují, že jim chybí odborné kompetence k tomu, aby mohli psychické nebo vztahové problémy dětí v danou chvíli, kdy je to potřeba, řešit. Bez náležité odborné podpory se mohou vedoucí setkat s nejistotou, přetížením či neefektivním řešením situace.

Tento rozpor mezi blízkostí k dětem a nedostatkem odborné podpory poukazuje na důležitost zajištění kvalitní systematické podpory dobrovolnické práce, a to nejen z hlediska bezpečí dětí, ale také z pohledu zachování dobrovolnické motivace a duševního zdraví samotných vedoucích.

Dvojitá tvář skupinové koheze: ochrana i riziko

Hledisko skupinové koheze vyloučilo jako jedno z nejdůležitějších konceptů týkajících se vztahů v oddílech, jež reprezentuje semknutost, spolupráce a sounáležitost. Skupiny jsou

stabilní a dlouhodobé povahy. Tento silný faktor kolektivního ducha může fungovat jako ochranný faktor proti izolaci, rizikovému chování i problémům s duševním zdravím.

Zároveň je třeba vnímat kohezi i z druhého úhlu pohledu. Tím, že je skupina velmi semknutá, noví jedinci, kteří se chtějí začlenit, mají často s integrací problémy, pokud nedisponují dostatečnými extrovertními rysy a průbojnou povahou. S tím souvisí i vnitřní skupinové problémy – vyčleňování a šikana. Výpovědi naznačují rozporuplné vnímání šikany, někteří dobrovolníci ji připouští, někteří naopak ne. Je možné, že se „neviditelná“ forma ostrakismu či šikany v silně stmeleném kolektivu vyskytuje, ale je přehlížena nebo bagatelizována. Tím se otevírá důležitá rovina potřeby reflexe a prevence skrytého vyčleňování. Bylo by zajímavé zaměřit budoucí výzkumné šetření na hlubší porozumění forem ostrakismu a šikany z pohledu dobrovolníků, aby se dala problematika smysluplněji analyzovat.

Závěr sekundární analýzy

Sekundární pohled na data umožnil identifikovat hlubší významové roviny výpovědí dobrovolníků. Ukázalo se, že dobrovolnictví není jen pomoc druhým, ale komplexní proces formování identity, vztahů a hodnot. Zároveň přináší výzvy, které je potřeba reflektovat, a to v oblasti prevence šikany, inkluze, vyváženosti v přístupu k dětem i péče o samotné dobrovolníky. Praktickým přínosem může být návrh systematické podpory dobrovolníků – odborná školení, metodické vedení či psychohygienu.

5 Diskuse

Tato kapitola se zaměřuje na prezentaci výzkumných zjištění v souvislosti s odpověďmi na výzkumné otázky. Výsledky vycházející z výzkumu jsou reflektovány ve vztahu k poznatkům, které jsou popsány v teoretické části práce. Zároveň jsou v kapitole popsána nová zjištění sahající za rámec výzkumných otázek a praktický přesah možných návrhů k zefektivnění práce dobrovolníků při jejich dobrovolnické praxi.

5.1 Odpovědi na výzkumné otázky

5.1.1 Jak dobrovolníci vnímají svou roli v dětském zájmovém oddíle?

Odpověď na první výzkumnou otázku je vícerozměrná. Zahrnuje mnoho hledisek, jak dobrovolníci svou roli vedoucího v rámci oddílu vnímají.

Všichni dobrovolníci jsou součástí oddílů od svého dětství, kde zastávali roli dětského člena a momentálně zastávají roli vedoucího. Z interpretace výpovědí dobrovolníků o důvodech působení v dobrovolnických organizacích vyplynuly tři hlavní kategorie hnacích sil jejich angažovanosti, které určují směr působení dobrovolníka a tendenci ve skupině setrvat.

Zprv se jedná o osobní přínos. Dobrovolnická činnost přináší jedincům benefity na úrovni osobního života. Praxe a zkušenosti zprostředkovávají dobrovolníkům příležitost rozvíjet svoji osobnost, sbírat zážitky s dětmi i spolupracovníky, odnášet si nezapomenutelné zážitky a popřípadě stavět pilíře k dosažení vyšší pozice v oddíle. Druhým motivačním faktorem jsou sociální vazby. Setkávání se od útlého věku, častý přímý kontakt se členy skupiny a příjemná atmosféra umožnily dobrovolníkům prohloubit vzájemné vztahy, které přerostly v dobrá přátelství, až v „druhou rodinu“. Propojené vztahy jsou jednou z hlavních point dětských oddílů. Zatřetí se jedná o hodnotovou orientaci. Dobrovolníci vnímají svou pozici jako jistou výsadu, které si velmi váží. Tím, že všichni dobrovolníci jsou součástí svých oddílů od dětství a postupně vrostli do role vedoucího, vnímají své působení jako přirozenou součást života. Z toho pramení silný pocit závazku, který vnímají vůči skupině. Uvědomují si, co vše hodnotného jim oddíl přinesl, a tak cítí potřebu seberealizace, která vzejde ve prospěch dětí ve skupině.

Zmíněné důvody zaznamenané v rozhovorech, které lze považovat za motivační faktory, nasedají na teoretické hledisko motivace podle teorie Hustinx a Lemmertyna (2004). Z výpovědí respondentů vyplývá, že motivace výkonu komunitních dobrovolníků – v tomto případě vedoucího – nese rysy jak „*kolektivního*“ typu, tak „*reflexivního*“ typu dobrovolnictví.

Kolektivní typ dobrovolníka je silně zaměřen „na komunitu, v níž hrají důležitou roli povinnost a pocity zodpovědnosti vůči lokální komunitě, případně vůči abstraktnější kolektivitě” (Hustinx a Lemmertyn, 2003 s. 173). Ve spojitosti s výzkumem je tím myšlena celá kategorie hodnotové orientace. Reflexivní typ dobrovolníka je zaměřen na individualistickou potřebu vyhledávat v dobrovolnictví přínosy a vyšší smysl pro něho samotného (Hustinx a Lemmertyn, 2004). To ve výzkumu navazuje na kategorie osobní přínos a sociální vazby, z kterých lze usoudit individuální přínos pro dobrovolníky – nalezení dlouhodobých kamarádských vztahů či získání zážitků a vzpomínek do života. Kolektivní a reflexivní typ se prolíná a dobrovolník nese prvky každého z nich. U někoho převažuje jeden, u jiného druhý, nebo se vzájemně vyvažují.

Další teoretické východisko, které koresponduje s motivačními faktory dobrovolníků, se týká čtyř motivů komunitního zapojení: *egoismus*, *altruismus*, *kolektivismus* a *principismus* (Batson, Ahmed, Tsang, 2002). *Egoismus* by mohl odpovídat tendenci jednat ve svůj individuální prospěch – osobní rozvoj, budování vyšší pozice, vzpomínky a zážitky. *Altruismus* by mohl korespondovat s tendencí jednat ve prospěch a blahobyt druhých – vnímání dobrovolnictví jako privilegia ho vykonávat. *Kolektivismus* by se vyznačoval dobrým kolektivem a druhou rodinou. V poslední, ale neopomenutelné řadě *principismus*, který cílí na vyšší morální principy – pocit závazku vůči oddílu.

Dále bylo zjištěno, že dobrovolníci ve své práci shledávají pozitiva, překážky i pochybnosti. Pozitiva vychází z radosti stát u dynamického procesu vývoje dětí a možnosti podílet se na aktivitách realizovaných v rámci oddílu, které v dětech vyvolávají nadšení. Hlavní překážka pro dobrovolníky je časová náročnost. Čas a energie strávené v oddíle často zasahují do osobní sféry života a jedinci musí balancovat mezi tím, co má v danou chvíli přednost. Pochybnosti o dobrovolnictví se projevují v hledání smyslu a vnitřní motivace. Většinou jsou ale pro dobrovolníky přechodnou fází, která se jim daří překonávat.

Dalším, více komplexním hlediskem, jak dobrovolníci vnímají svou roli vedoucího, je problematika výchovného přístupu k dětem. Dva, proti sobě zdánlivě stojící komponenty vzájemných vztahů, jsou autorita versus přátelství. Dobrovolníci pociťují pozitiva i negativa v obou přístupech. Silné stránky autoritativního přístupu spatřují v jasném nastavení hranic, kdy jsou si děti přesně vědomi toho, jaké limity nesmí překročit. Slabé stránky autoritativního přístupu se mohou projevit v odtaziťém vztahu dítěte a jeho negativních pocitech vůči nadřazené autoritě. Silné stránky přátelského přístupu se projevují v příjemné atmosféře v oddíle, kdy bezpečný vzájemný prostor přispívá k otevřenosti v komunikaci – dítě bez odporu reaguje na

prosby vedoucích ohledně nutnosti vykonat určitý úkol a má možnost volně projevit svůj nesouhlas. Slabé stránky přátelského přístupu lze shledat v určitých situacích v nedostatečném respektu dětí vůči vedoucím a také v přílišném emocionálním napojení dítěte.

Celkově můžeme konstatovat, že mezi vedoucími a dětmi spíše panuje kamarádský vztah, na jehož podstatě oddíly fungují. Prvky autoritativního stylu však nesmíme opomenout, jelikož bez jejich zastoupení by mohl chybět řád a jasně vymezené hranice, které jsou pro chod oddílu žádoucí. Podle K. Lewina lze přístup vedoucích k dětem připsat *integračnímu stylu výchovy*, který zahrnuje jak prvky *autoritativního*, tak prvky *liberálního výchovného stylu* (Čáp, 1993). V praxi to znamená, že mezi sebou mají blízké přátelské vztahy, na jejichž základě se vybuďovala, dalo by se říct, přirozená autorita. Adolescenti mají volnost, možnost iniciativy a svobodného fungování do takové míry, do jaké nepřekračují limity a hranice a poslouchají úkony a povinnosti, které jsou třeba zastat. V některých případech je těžké autoritativní a přátelský přístup k dětem balancovat.

Navázání na autoritu a její budování, jedna z hlavních potíží, s kterou dobrovolníci v oddílech bojují na denní bázi, je problém v hierarchii členů. Mezi staršími adolescenty a adolescenty, kteří přechází v patnácti letech z role dítěte do role instruktora/rádce, je velmi úzká věková hranice. To znamená, že jedinci jsou velmi často dobří kamarádi, kteří se navíc scházejí i mimo skupinu, a to umocňuje problém v budování nové podoby vztahu mezi nimi – autority. Tato situace činí starším dobrovolníkům výzvy v jejich společném působení a celkové spolupráci vedoucích, kteří musí svou roli obstojně zastávat, aby mohl oddíl fungovat. Často se ale stává, že jsou mladí instruktoři méně angažovaní v podílení se na aktivitách a činnostech, které je nutné vykonávat. Dobrovolníci si uvědomují problém této situace, ale zatím je pro ně neřešitelný.

Posledním hlediskem, které se dotýká toho, jak dobrovolník vnímá svou roli, je jeho podpora ze strany organizace. Dobrovolníkům se dostává několik forem podpory, ale liší se hledisko jejich míry efektivity. Z rozhovorů vyplývá, že začínající vedoucí často dostávají podporu, která jim pomáhá postupně si osvojit roli a získat potřebné dovednosti. Pomáhají jim starší a zkušenější vedoucí, organizují se kurzy a školení. Dobře hodnocená je i organizační podpora, vedoucí oceňují pomoc s praktickými věcmi, jako je zajišťování grantů, vyúčtování nebo plánování akcí. Složitější je to ale s psychickou podporou. Někteří vedoucí využívají možnost si o náročných chvílích popovídat se spoludobrovolníky, ale často jim chybí nadstavbová

podpora, která by tu neformální podpořila. V některých organizacích se klade důraz na reflexi a zpětnou vazbu, ale není to pravidlem.

Problémem však zůstává u celkové podpory týmu vedoucích. V rámci větších organizací jsou oddílům zajišťovány pravidelné workshopy a školení na různá témata ohledně práce s dětmi. Menší oddíly ale mají problém nadstavbovou podporu zajistit. Chybí jim peníze, kontakty na odborníky i kapacity na to, aby takovou pomoc dlouhodobě nabízely. I když by jim mnozí vedoucí uvítali, není vždy snadné ji zorganizovat. K tomu i nepřispívá fakt, že dobrovolníci jsou zahlceni běžnými povinnostmi a nezbyvá jim prostor pro další vzdělávání, i když by mnozí ocenili nadstavbové kurzy zaměřené na práci s dětmi.

5.1.2 Jak dobrovolníci vnímají děti a jejich fungování v dětském zájmovém oddíle?

Co se týče odpovědi na druhou výzkumnou otázku, lze ji rozdělit na dvě perspektivy. Jedna část se zaměřuje na to, jak dobrovolníci vnímají samotné děti, adolescenty, jako individuální členy skupiny. Druhá část odpovědi se věnuje skupinové dynamice kolektivu adolescentů očima dobrovolníků.

Dobrovolníci se v rámci práce s jednotlivými dětmi potýkají s jejich individuálními problémy. První výzvou, s kterou musí dobrovolníci pracovat, je vyčnávání dětí. Projevuje se velmi netradiční a specifickou formou, např. převlékáním se za kočku. Tyto zkušenosti vedoucích z praxe, kdy děti záměrně vyčnivaly z kolektivu nestandardním způsobem, můžeme podle Eriksonovy teorie psychosociálního vývoje vysvětlit na základě adolescentního hledání identity a vlastního místa ve světě, ale i ve vztahu k okolí (Thorová, 2015). Problematiku záměrného vyčnávání z kolektivu lze spojit i s procesem individuace podle R. Josselsonové (Thorová, 2015). V rámci první fáze diferenciací (12-13 let) se jedinec často kriticky vymezuje vůči svému okolí na základě odlišných názorů či postojů. Druhá fáze procesu individuace je zaměřena na získávání zkušeností a experimentování (14-15 let), kdy má jedinec tendenci zkoušet nové věci s cílem vymezit se vůči světu.

Druhou výzvou jsou psychické problémy adolescentů, které v poslední době narůstají. Jedná se o projevy špatných nálad přes úzkostné stavy, v nejzávažnějším případě panické ataky. Z perspektivy teoretického rámce adolescentního vývoje se do popředí dostává emoční nestabilita, která střídá dřívější emoční stabilitu a jistotu. Klasické jsou změny nálad, hluboké prožívání pocitů. Emoční nestabilita se často projevuje celkovým negativním přístupem k sobě samému a k okolí, vede k úzkostem a nepříznivým psychickým stavům. Období plné

emocionálních výkyvů se ustaluje ke konci adolescence (Vágnerová, Lisá, 2005). Některé vážnější psychické stavy, potažmo diagnózy, však přetrvávají do dalších vývojových fází.

Skupinová dynamika a kolektivní vztahy mezi adolescenty v rámci skupiny jsou širokou problematikou. Dobrovolníci se shodovali, že skupinové vztahy fungují dobře. Jsou založeny na vzájemné propojenosti a doprovázeny hlavními motivy – semknutostí, sounáležitostí a spoluprací, které vzájemné vztahy umocňují a prohlubují.

Členové skupiny jsou semknutý celek a jejich propojenost se tvoří od útlého věku, kdy začali oddíl navštěvovat. Společné zážitky, a hlavně společná ideologie, kterou skupiny zastávají, prohlubuje pocit propojenosti jednotlivců ke skupině, sounáležitost. Netradiční formou trávení volného času nejčastěji v přírodě a vykonáváním aktivit, které se vymezují vůči běžnému životu, si členové oddílu k sobě hledají bližší cestu. Zároveň se vztahy vyznačují kooperací a spoluprací, kdy jednota oddílu a vzájemná podpora jsou nezbytné komponenty, které zefektivňují vykonávané aktivity v rámci oddílu.

Všechny zmíněné komponenty, vztahující se k propojenosti vztahů, lze spojit s kohezivitou, celkovou soudržností skupiny. Dle Salase a kol. (2015), který ve své přehledové studii popisuje typy kohezivity různých autorů, lze jednotlivé komponenty propojenosti vztahů přiřadit k různým typům koheze. Semknutost by odpovídala *sociální kohezi*, sounáležitost odpovídá *pocitu sounáležitosti a skupinové hrdosti* a spolupráce odpovídá *úkolové kohezi a morálce*.

Problematickou, která je řešena dobrovolníky při chodu oddílu, a navazuje na silnou propojenost skupiny, je přijímání nových členů – adolescentů do oddílů. Projevilo se, že přijímání nových jedinců je velmi komplikovaný proces, který vyžaduje zapojení a úsilí všech účastníků skupiny a jen v málo případech se podaří novému členovi do skupiny proniknout. Dobrovolníci vysvětlují komplikovanost integrace v důsledku semknutého kolektivu a dlouhodobých vztahů, které již fungují na vzájemné blízkosti, a tak je pro nového člena těžké se do skupiny probojovat.

Dále se dobrovolníci dotkli několika hlavních skupinových problémů, s kterými se během své praxe potýkají. Je nutné zmínit, že vedoucí ve svých skupinách neshledávají závažné problémy mezi adolescenty často. Projevilo se, že je považují za přirozenou součást skupinové dynamiky. Do jisté míry narušují celkovou atmosféru skupiny, ale většinu času převažuje skupinová koheze.

První problém se jedná hierarchie členů, ve smyslu věkového rozložení. Mladší členové mohou mít problém s integrací do skupiny, stojí často opodál a musí si vybudovat své místo ve skupině. Naopak starší členové mají svou pozici ustálenou a často jsou pasováni do vůdcovských rolí. Vliv zapojení mladších jedinců do kolektivu nemusí být nutně spojen jen s věkem, ale i s osobnostními charakteristikami jedince. Extrovertní jedinci, jimž je status připisován na základě chování, mohou být vnímáni jako přínosní pro skupinu a jejich vysoká sociální aktivita jim pomáhá získat vyšší status rychleji než introvertním členům (Moreland a Levin, 1989).

Druhý problém se týká rozepří a sporů mezi dětmi, ke kterým ale dochází spíše výjimečně. Jsou většinou krátkého trvání a snadno vyřešitelné. Spory vznikají nejčastěji mezi chlapci či dívkami navzájem nebo mezi družinami (projev sociální identity). Také se vyskytují konflikty mezi pohlavími – dívkami a chlapci. Lze to opodstatnit vývojovou fází rané adolescence, kdy celkově vztahy – sounáležitost s vrstevnickým kolektivem nabývá na významu. Je tedy opodstatněné, že v rámci adolescentských vztahů, kdy si jedinec formuje svou identitu a hledá autonomii (Thorová, 2015), dochází ke složitým a často dramatickým situacím, které mohou probíhat právě v podobě rozepře či konfliktu.

Třetím skupinovým problémem, a to nejzávažnějším, je šikana. Z výpovědí respondentů je těžké usoudit objektivní závažnost zmíněných tvrzení ohledně vyčleňování a šikany. Někteří dobrovolníci zmiňují, že se šikana u dětí vyskytuje a vnímají ji jako problém. Jiní zmiňují její bezproblémové vyřešení nebo fakt, že se s šikanou mezi dětmi nesetkávají. Lze tedy usoudit, že vnímání šikany je velmi subjektivní záležitost a každý její závažnost vnímá odlišně. Vágnerová (2005) vysvětluje vyčleňování některých jedinců z kolektivu kvůli jejich odlišnostmi od průměru. Odlišnostmi míní chování, vnější vzhled, sociální postavení či nedostatečné množství požadovaných vlastností a kompetencí. Kolář (2001, s. 36) chápe vyčleňování neboli ostrakismus, jako první z pěti stádií šikany. *„Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet, drobné legrácky apod.“*

5.2 Nová zjištění a praktická doporučení

Z rozhovorů vyplývají nad rámec výzkumných otázek hlavní dvě nová zjištění, z kterých vyvozují jistá doporučení do praxe. Ta by mohla přispět k zefektivnění role dobrovolníka při práci s dětmi a optimalizaci duševní pohody u dětí.

První záležitost se týká individuálních problémů adolescentů a problémů v rámci kolektivu, která již byla reflektována v rámci výzkumných otázek. Přesah nových zjištění ale směřuje na poznatky ohledně řešení problémů dětí dobrovolníky. Nezávažné a snadno vyřešitelné problémy řeší vedoucí operativně, zato ohledně náročnějších problémů se radí s ostatními vedoucími. Když se zaměříme převážně na psychické problémy adolescentů, dobrovolníci vnímají pocity nedostatečné kompetence řešit určité závažnější a krizové situace, které s dětmi zažívají. Uvítali by systematickou podporu v podobě odborných školení, aby si osvojili vhodné a fungující kompetence, jak postupovat v náročných situacích. Taková forma podpory se dostává pouze dobrovolníkům z velkých organizací. Dobrovolníci by měli být schopni problém na místě vyřešit, aby zajistili bezpečí dítěte a celé skupiny. Další řešení problému by mělo být ponecháno na rodičích nebo odbornících.

Druhou novou perspektivou, která přesahuje hranici výzkumných otázek, je důvěra adolescentů k dobrovolníkům. Důvěra je zásadní v mnoha ohledech. V oddíle se projevuje svěřováním adolescentů vedoucím. Dítě si samo vybírá, ke komu cítí blízkost a komu je ochotno se svěřit. V některých případech, pokud si vedoucí všimne nějakého trápení u dítěte, vyvolá cíleně konverzaci na dané téma. Dobrovolníci se snaží zajišťovat dětem podporu. Caplan (1981) rozlišil sociální podporu na dva druhy – instrumentální a emocionální. Vzhledem k oddílu představuje instrumentální podpora hmatatelnou pomoc, kdy se vedoucí snaží problém dítěte prakticky vyřešit. Nebo nabídnou emocionální podporu, která slouží k vyslechnutí, vcítění se do role dítěte a povzbuzení.

Se svěřováním ale souvisí jisté bariéry. Ne vždy je dítě ochotno přijít za vedoucím a svěřit se mu. Vedoucí mají pocit, že mezi dětmi organicky panuje povědomí o tom, že za nimi mohou přijít s čímkoliv. Avšak v praxi se tak ne vždy děje. Některé děti si nechávají svá trápení pro sebe a nechtějí je ventilovat. Sice je sdílejí se svými kamarády a sourozenci, ale problémy, které by potřebovaly strukturovanější řešení od vedoucích, nejsou vždy efektivně vyřešeny.

K vyřešení této rozporuplné situace svěřování se dětí vedoucím by mohla pomoci role „důvěrníka“. Jedná se o člověka, který by byl převážně v průběhu táborů k dispozici dětem, které by pocíťovaly potřebu si jít s někým popovídat, a to o čemkoliv. V převedeném slovo smyslu by se jednalo o „amatérského psychologa“, který by byl pobočník role zdravotníka, který sám všechnu práci týkající se zdraví dětí nezastane. Důvěrník by měl být jedinec, který je aktivní člen skupiny a děti ho znají. Musel by být ochoten dobrovolně roli vykonávat a mít dostatečné kompetence pro její realizaci.

Troufám si říci, že zmiňovaná role důvěrníka je velmi nosný nápad, který by mohl významně přispět k duševní pohodě a spokojenosti dětí na táboře. Role by se musela z počátku v oddíle uchytit a členové by se na ni museli adaptovat. Zároveň sledávám výzvy ve výběru daného jedince. Měl by to být někdo, ke komu mají děti blízko a o kom ví, že jejich problémy zůstanou v bezpečí. Jelikož by problémy dětí a jejich řešení mohly být pro samotného důvěrníka zahlcující, a přece jen nemá odborné kompetence, měla by mu dle mého názoru být zajištěna také psychická podpora, jak už od vedení oddílu, nebo externích odborníků.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo celistvě a hloubkově nahlédnout na zkušenost dobrovolníků, kteří pracují s dětmi v zájmových skupinách. Důraz byl kladen na porozumění tomu, jak dobrovolníci vnímají jejich samotnou roli, kterou zastávají v rámci dobrovolnické činnosti a na to, jak vnímají členy oddílu – děti, jejich projevy a fungování ve skupinovém kolektivu.

Teoretická část práce prezentovala důležité informace a koncepty, které byly nezbytné pro rozšířený rámec praktického výzkumu. Empirická část zahrnovala představení kvalitativního výzkumu, který byl realizován prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s šesti dobrovolníky ze třech zájmových oddílů. Použitou metodou zpracování dat byla reflektivní tematická analýza, která umožnila formovat kategorie z dat a následně je uspořádat do jednotlivých tematických celků.

Výsledky výzkumu byly velmi komplexního charakteru, a tak bylo nutné je rozdělit do pěti tematických celků: osobnost dobrovolníka jako vedoucího, adolescent jako individuální člen skupiny, skupinové vztahy mezi adolescenty, vztahy mezi adolescenty a dobrovolníky a podpora dobrovolníka ze strany organizace.

Dobrovolníci vykonávají dobrovolnickou činnost z mnoha důvodů, kterými jsou individuální přínos pro osobní růst, přátelské vztahy a silný pocit závazku vůči oddílu. S rolí dobrovolníka také souvisí pozitiva, která se pro vedoucí odráží v radosti dětí z realizovaných aktivit, a překážky, které pramení z časové náročnosti dobrovolnictví a balancování s osobním životem a povinnostmi.

Vedoucí se v rámci práce s jednotlivými adolescenty setkávají s jejich individuálními problémy, především s vyčníváním a psychickými problémy.

Kolektivní vztahy adolescentů mají charakter dlouhodobých propojených vazeb, ve kterých se projevuje silná kohezivita skupiny. Oddíly jsou často založeny na společné ideologii a netradičním trávení volného času, čímž roste skupinová identita. V důsledku semknutosti skupiny je často pro nové členy náročné se do oddílu integrovat. Skupinové problémy lze shledat v nerovnoměrném postavení členů různých věkových skupin, konfliktech mezi dívkami nebo chlapci a šikaně.

Výchovný přístup vedoucích, který odráží celkovou atmosféru a chod skupiny, funguje na integraci prvků autoritativního a přátelského přístupu. Ačkoliv lze konstatovat, že spíše dominuje přátelský přístup mezi adolescenty a vedoucími, jistá autoritativní forma přístupu do vztahů zasahá. Dobrovolníci spatřují pozitiva i negativa v každém z přístupů a snaží se je balancovat, ale někdy jim to činí potíže.

Co se týče podpory dobrovolníků, pociťují ji v dostatečné míře v rámci vnitřní struktury svého oddílu. Chybí však strukturovaná podpora ze strany organizací, která by zajistila jak psychickou podporu pro duševní zdraví dobrovolníků, tak prohloubení znalostí a odborných kompetencí, které často vedoucí shledávají za nedostatečné v rámci jejich práce s dětmi. Doporučením pro organizace je zprostředkovat oddílům potřebná školení, přednášky či výcviky pro zefektivnění kvality práce s dětmi.

Druhé praktické doporučení, které vyvstalo z problematiky důvěry dětí ve vztahu k vedoucím, nad jehož realizací jeden oddíl již polemizoval, je zavedení role „důvěrníka“ - osoby, na kterou by se děti mohly obracet v případě osobních obtíží, nepříjemných zážitků nebo potřeby důvěrného rozhovoru. Tato role by mohla přispět k prevenci duševního zdraví dětí a k optimalizaci bezpečného prostředí oddílu.

Účel této práce spočívá v komplexním vhledu do dané problematiky a propojování souvislostí různých aspektů vnímané zkušenosti dobrovolníků. Zároveň si klade za cíl formulovat doporučení pro dobrovolnické organizace s cílem zvýšit efektivitu práce dobrovolníků.

Seznam použitých informačních zdrojů

- ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, z. ú. (2022). *Rozvoj dobrovolnictví v ČR: Doporučený obsah vzdělávání pracovníků a školení*. ACCENDO. https://www.accendo.cz/wp-content/uploads/2022/09/20220831_-_ACCENDO-Rozvoj_dobrovolnictvi_v_CR-Doporučeny_obsah_vzdelavani_pracovniku_a_skoleni.pdf
- Batson, C. D., Ahmad, N., & Tsang, J. (2002). Four motives for community involvement. *Journal of Social Issues, 58*, 429-445. <https://doi.org/10.1111/1540-4560.00269>
- Bellah, R. N., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A., & Tipton, S. M. (1985). *Habits of the heart*. University of California Press.
- Blatný, M. (Ed.). (2016). *Psychologie celoživotního vývoje*. Univerzita Karlova, Karolinum.
- Bonino, S., Cattelino, E., & Ciairano, S. (2005). *Adolescents and risk: Behavior, functions, and protective factors*. Springer Science & Business Media. <https://doi.org/10.1007/88-470-0393-8>
- Bradley, J. (1993). Methodological issues and practices in qualitative research. *Library Quarterly, 63*(4), 431-449.
- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 11*(4), 589–597. <https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806>
- Caplan, G. (1981). Mastery of stress: Psychosocial aspects. *The American journal of psychiatry, 138*(4), 413–420.
- Čáp, J. (1993). *Psychologie vyučování a výchovy*. Karolinum.
- Čáp, J. (1996). *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. ISV.
- Čáp, J., & Mareš, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Portál.
- Dekker, P., & Halman, L. (2003). Volunteering and values: An introduction. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0145-9_1
- Delanty, G. (2000). *Modernity and Postmodernity*. Sage Publications.
- Festinger, L. (1950). Informal social communication. *Psychological Review, 57*(5), 271–282. <https://doi.org/10.1037/h0056932>

- Frič, P., & Vávra, M. (2012). *Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*. Agnes.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál.
- Hladká, M. (2008). Význam dobrovolnictví jako specifického lidského zdroje. In *Aktuální otázky sociální politiky 2008 - teorie a praxe* (s. 20-27). Univerzita Pardubice, Fakulta Ekonomicko-správní.
- Hustinx, L., & Lammertyn, F. (2003). Collective and reflexive styles of volunteering: A sociological modernization perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2).
- Hustinx, L., & Lammertyn, F. (2004). The cultural basis of volunteering: Understanding and predicting attitudinal differences between Flemish Red Cross volunteers.
- Knotková, A. (2022). *Pedagogika volného času* [E-kniha]. Gaudeamus. <https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/ustav-socialnich-studii/dokumenty/publikace-ke-stazeni/pedagogika-volneho-casu.pdf>
- Kolář, M. (2001). *Bolest šikanování*. Portál.
- Kořínková, I., Tošner, J., & kol. (2005). *Metodika integrace dobrovolnictví v zařízeních pro seniory*. Hestia NDC.
- Kouřilová, D. (2021). *Dobrovolnictví v dětských zájmových organizacích: zkušenosti dobrovolníků a jejich motivace* (Bakalářská práce, Univerzita Karlova). <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/170170/130290212.pdf?sequence=1>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Grada Publishing.
- Moreland, R. L., & Levine, J. M. (1989). Newcomers and oldtimers in small groups. In P. B. Paulus (Ed.), *Psychology of group influence* (2nd ed., pp. 143–186). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Nakonečný, M. (2014). *Motivace chování* (3rd ed.). Triton.
- Nielsen Sobotková, V., & kolektiv. (2014). *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Grada.
- Omoto, A. M., & Snyder, M. (2002). Considerations of community: The context and process of volunteerism. *American Behavioral Scientist*, 45(5), 846–867. <https://doi.org/10.1177/0002764202045005007>

- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Sage.
- Pilát, M. (2015). *Vybrané kapitoly z dobrovolnictví a dobrovolnické praxe*. Slezská univerzita v Opavě.
- Pokorná, A., Pešáková, E., & Dolanová, D. (2023). *Metodika ke zpracování závěrečné práce pro vybrané nelékařské zdravotnické obory*.
- Salas, E., Grossman, R., Hughes, A., & Coultas, C. (2015). Measuring team cohesion: Observations from the science. *Human Factors: The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, 57, 365-374. <https://doi.org/10.1177/0018720815578267>
- Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Portál.
- Tkáčová, A. (2019). *Motivace dobrovolníků pro práci ve volnočasových aktivitách dětí a mládeže v rámci skautského oddílu NASHURO Kozlovice* (Bakalářská práce, Masarykova univerzita). https://is.muni.cz/th/voe3y/Bc._prace_Alzbeta_Tkacova_-_Motivace_dobrovolniku_pro_praci_ve_volnocasovych_aktivitach_deti_a_mladeze_v_ramci_skautskeho_oddilu_NASHURO_Kozlovice.pdf
- Tošner, J., & Sozanská, O. (2002). *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Portál.
- Trutnovská, R. (2016). Fungování dobrovolnictví v ČR – současné trendy a dobrovolnické programy. *Fórum sociální práce*, 69-76.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* (2nd ed.). Karolinum.
- Vágnerová, M., & Lisá, L. (2005). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Karolinum.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie* (2nd ed.). Grada.
- Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě)*. Sbírka zákonů České republiky.

Vyjádření k využití nástrojů umělé inteligence

V rámci zpracování této bakalářské práce bylo využito nástrojů umělé inteligence *ChatGPT*. Tento zdroj sloužil jako podpora v rámci vyhledávání zahraničních zdrojů, formování literárních citací, gramatických a stylistických úprav textu pro lepší srozumitelnost. Pro cizojazyčný překlad textu bylo využito podpory od *DeepL Translator*. K přepsání rozhovorů pomohl nástroj *TurboScribe*, který provedl hrubý přepis rozhovorů ze zvukové do textové podoby. Co se týče analýzy dat realizovaného výzkumu, pomocníkem se stal program *ATLAS.ti* pro systematickou organizaci vyvstalých kódů a kategorií.

Seznam příloh

Příloha 1 – Vzorová struktura rozhovoru

Příloha 2 – Přepsané rozhovory